

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Länken mellan rummet och människan

Kani Karem & Lisa Jakobsson Törmä

Examensarbete • 30 hp

Landskapsarkitektprogrammet / Landscape Architecture Programme

Länken mellan rummet och människan

The link between place and human

Kani Karem & Lisa Jakobsson Törmä

Handledare: Mats Gyllin, Forskare FLK, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Examinator: Maria Kylin, Universitetslektor, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr. examinator: Fredrika Mårtensson, Universitetslektor, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Omfattning: 30hp

Nivå och fördjupning: A2E, Masterarbete i Landskapsarkitektur

Kurstitel: Länken mellan rummet och människan - The link between place and human

Kurskod: EX0814

Programme/education: Landskapsarkitektprogrammet / Landscape Architecture Programme

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2017

Omslagsbild: Vy över Triangeln station

<https://www.hitta.se/kartan!~55.59417,13.00003,16z/tr!i=Zv4LNI8K/tileLayer!l=3/drone-view!id=9b85cee9-1322-41c7-85d7-34e20623f776!m=1>

[Tillgänglig: 2017-09-01]

Online publication: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Miljöpsykologi, gestaltning, offentliga miljöer, torg, landskapsarkitektur, stadsplanering, Jan Gehl

Keywords: Environmental psychology, conformation, public spaces, square, landscape architecture, urban planning, Jan Gehl

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Swedish University of Agricultural Sciences, SLU

Faculty of Landscape Architecture, Horticulture and Crop Production Science
Department of Landscape Architecture, Planning and Management

“Interaction is important to place because it is the major engine through which its users carry out their everyday lives and the place gains activity and a sense of environmental presence”

(Manzo & Devine-Wright 2014, s. 16)

Förord

Vi upplever och använder platser efter våra egna sätt, men utformningen av platserna påverkar även hur vi använder och upplever dem. Under vår studietid har vi fått uppleva varierande perspektiv på gestaltning. Det har medfört ökad förståelse för olika målgruppers användning av olika platser i utemiljön och hur platser används och upplevs olika över tid. Målet för framtida yrke som gestaltande och/eller planerande landskapsarkitekt är att kunna ge rum åt mångfald och att kunna gestalta och/eller planera för platser som bidrar med livskvalitet för alla. Genom detta examensarbete vill vi specifikt studera torg för att få en ännu mer vidgad vy över hur människor påverkas av just dessa platsers utformning och hur utformningen kan styra användningen.

Malmö, 2017-09-15

Kani Karem & Lisa Jakobsson Törmä

The image shows two handwritten signatures in black ink. The signature on the left is for Kani Karem, featuring a stylized 'K' and 'a' that flow into each other, with a horizontal line at the end. The signature on the right is for Lisa Jakobsson Törmä, starting with a large 'L' and 'J', followed by a series of loops and a long horizontal line extending to the right.

Sammandrag

Målet för denna masteruppsats var att få reda på hur användningen av offentliga platser kan styras av utformningen. I vår studie utgick vi ifrån litteratur inom miljöpsykologi och från Jan Gehls teorier.

Miljöpsykologi studerar människors upplevelser av olika miljöer, med hjälp av denna litteratur har vi fått en djupare förståelse för hur gestaltning kan påverka människors beteenden.

Vår ambition är att bredda våra kunskaper inom ämnet för att kunna applicera det i framtida projekt som landskapsarkitekter.

Genom litteraturstudie och observationer har vi analyserat tre torg i Malmö för att jämföra de mot varandra och huruvida litteraturen kan appliceras på platserna. Vi utgick ifrån Gehls 12 kvalitetskriterier för att bedöma torgens helhetskvalitéer och kompletterade med egna tabeller som utgår ifrån Gehls teorier om olika typer av aktivitet, utrustning, objektsorientering och antal besökare. Vi analyserade även rörelsemönster för att få en uppfattning om hur gestaltningen kan styra användningen utifrån platsens kontext.

Genom detta har vi kommit fram till slutsatsen att teorierna kring hur en plats ska utformas stämmer väl överens med våra egna upplevelser vid observationstillfällena. För att en plats ska upplevas kvalitativ och trygg behövs det byggstenar såsom sociala aktiviteter, belysning, rumslighet, mänsklig skala, sittplatser, estetiska värden, väderskydd, växtlighet, cykelplatser etc.

Avslutningsvis kan det konstateras att alla platser har sin egen identitet samt rumslighet, vilket innebär att varje plats bör utformas på sitt sätt. Man kan således använda dessa rekommendationer att utgå ifrån men eftersom alla platser ser olika ut kan det aldrig bli en identisk gestaltning. Som landskapsarkitekter har vi nu ökade kunskaper om hur platser bör utformas för att få en ökad trivsel samt en förståelse av hur människor använder offentliga rum.

Abstract

The goal with this essay for our master's degree was to find out about how the use of public places can be controlled by the formation. We used environmental psychology literature and Jan Gehl's theories for this study. Environmental psychology is a study of the human experiences of different environments, with help of this literature we gained a deeper understanding on how the conformation can affect the human behaviour.

Our ambition is to broaden our knowledge within the subject of being able to apply it in future projects as landscape architects.

Through the studying of the literature and observations, we have analysed three town squares in Malmö to compare them and how the literature can be applied on the locations. We used Gehl's 12 quality criterias to assess the individual town squares' general quality and our own tables with inspiration from Gehl's theories on different kinds of activities, equipment, the orientation of the objects and the number of visitors. We analysed patterns in movements to gain an understanding on how the formation can direct the usage from the context of the locations.

Because of this, we have come to the conclusion that the theories regarding how a location should be formatted agrees to our experiences from observing the locations. For a place to be portrayed as qualitative and feel safe, there needs to be building blocks as well as social activities, lighting, spacious, clean, reasonable scale, seating areas, aesthetic, vegetation, bicycle areas, etc.

In conclusion, all locations have their own identity as well as spatiality, which means that every location is formatted in its own way. These recommendations can be used as an inspiration, but since all locations are different there will never be an identical formation. As landscape architects, we now have the knowledge of how locations should be formatted to increase well-being and an increase in the understanding on how people use public areas.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	10
1.1 BAKGRUND	10
1.2 FRÅGESTÄLLNINGAR	12
1.3 SYFTE/MÅL	12
1.4 AVGRÄNSNINGAR	13
2. METOD	15
2.1 METODVAL	15
2.11 LITTERATURSTUDIE	15
2.12 PLATSANALYSER	15
2.2 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	18
2.3 METODDISKUSSION	19
3. LITTERATURSTUDIE	21
3.1 MILJÖPSYKOLOGI	22
3.2 STADSPLANERING, MÖTESPLATSER OCH RUM	24
3.3 FÖRSTÅELSE FÖR HUR MÄNNISKOR ANVÄNDER PLATSER	27
3.31 GEHLS AKTIVITETSKATEGORIER	27
3.32 SPACE SYNTAX OCH GEHL - RÖRELSEMÖNSTER	30
3.4 DEN FYSISKA UTFORMNINGEN	31
3.41 AVSTÅND OCH ZONER	31
3.42 OLIKA SKALOR I RUMMET	33
3.43 SITTPLATSER - ATT KUNNA VÄLJA	34
3.44 BELYSNING I STADSRUMMET	35
3.45 FAKTORER ATT FRÄMJA/UNDVIKA	36
3.46 GEHLS 12 KVALITETSKRITERIER - SKYDD, KOMFORT, NJUTNING	38
4. OBSERVATIONER	41
4.1 TRE DELANALYSER	43
4.2 TRIANGELN STATION (S:T JOHANNESPLAN)	45
4.3 DAVIDSHALLSTORG	53
4.4 LILLA TORG	61
4.5 SAMMANSTÄLLNING	69
4.51 GEHLS 12 KVALITETSKRITERIER	69
4.52 ANVÄNDNING OCH UTRUSTNING	70
4.53 RÖRELSEMÖNSTER	71
5. RESULTAT & DISKUSSION	73
5.1 JÄMFÖRELSE AV RESULTATEN	74
5.11 GEHLS 12 KVALITETSKRITERIER	74
5.12 ANVÄNDNING OCH UTRUSTNING	75
5.13 RÖRELSEMÖNSTER	78
5.2 DISKUSSION	79
5.3 TILLÄMPNING OCH VIDARE STUDIER	84
6. REFERENSER	85
7. BILDER OCH FIGURER	88

1. | Inledning

1.1 | Bakgrund

1.2 | Frågeställningar

1.3 | Syfte/Mål

1.4 | Avgränsningar

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Offentliga platser skapas i mötet mellan rum och människa och ett torg kan betraktas som den ultimata offentliga platsen. Då måste det också fungera som en sådan. Vi människor påverkas av hur det ser ut runt omkring oss. Vi gestaltar och planerar för att kunna skapa goda utemiljöer för alla. Det har utförts en mängd studier om olika sätt att utforma olika typer av utemiljöer, för olika syften. Men vad är en kvalitativ plats för alla? Hur använder människor offentliga platser i staden, exempelvis torg? Hur påverkas människors användning av utemiljön av dess utformning? I mitten av 1900-talet växte ett intresse för samspelet mellan den fysiska och sociala miljön. Det ligger till grund för miljöpsykologin, det vill säga hur upplevelsen av en plats kan styra människors beteende och användning (Johansson & Küller 2005). Miljöpsykologin var under en tid benämnd arkitekturpsykologi i Sverige och i de anglosaxiska länderna, då uppfattningen av ämnet miljöpsykologi innebar just arkitektur och psykologi. Inom arkitekturen fokuseras de olika rummen och rum i sig är ett viktigt begrepp som innefattar landskapsrum, torgrum, gaturum och så vidare. Ett intresse väcktes således för rumsperception, som innefattar rummets form och hur rummet upplevs rent fysiskt och storleksmässigt (Johansson & Küller 2005). De offentliga platserna i staden är rum såsom gaturum, kvarter, torg, lekplatser och parker.

Offentliga platser och rum ska så långt det är möjligt vara tillgängliga och till för alla målgrupper. Människor upplever platser på olika sätt och påverkas också på olika sätt. Platsen värderas också efter egna erfarenheter eller minnen från barndomen (Hallgren 2014). Platsen ska ha helst ha vissa kvaliteter och inslag som bidrar till att göra den både användbar och trevlig, vilket bland annat kan illustreras genom arkitekten Jan Gehls 12 kvalitetskriterier (Gehl, 2011). Gehl är professor i urban design och i böckerna *Cities for people* (2010) och *Life between buildings* (2011) diskuterar han behovet av städers anpassningsbarhet när det kommer till människor som cyklar och rör sig till fots genom staden. Gehl anser att den mänskliga skalan inte ska förbises utan måste återtas och bevaras i stadsplanerings-sammanhang och i utformningen av stadens olika miljöer. Staden ska vara anpassad till människan och inte tvärtom, menar han (ibid, 2010, 2011).

Människors vardagar baseras till stor del på att kunna gå eller åka från en punkt till en annan.

Stadens utformning påverkar hur och vart man väljer att röra sig. I en känd studie av Kevin Lynch, i boken *The image of the city* (Lynch, 1960), har det beskrivits hur människor förflyttar sig genom staden för att nå olika destinationer. De begrepp som Lynch använde sig av var leder (paths), noder (nodes), kanter (edges), distrikt (districts) och landmärken (landmarks). Att använda sig av dessa begrepp är ett sätt att analysera och förstå en stad eller ett område. Noder är närmast att jämföra med knutpunkter som gatuhörn eller torg då de utgörs av strategiska platser i en stad, som går att kliva in i och som agerar målpunkter vid transport genom staden. Här möts ofta leder. Noder kan vara lämpliga ställen för att erbjuda rum för återhämtning, paus och socialisering samt utgöra platser där vägar korsas (Lynch, 1960). Gehl diskuterar mycket likt detta när han beskriver offentliga platser och hur människor färdas till och från dem och använder dem (Gehl, 2011).

Att som landskapsarkitekt få en ökad förståelse för varför och hur människor använder platser, ur ett miljöpsykologiskt perspektiv såväl som ur ett estetiskt designperspektiv är mycket viktigt. Städer utvecklas och förändras, arkitekturen blir allt modernare (Gehl, 2012) och utemiljöns utformning är i hög grad med och styr våra vardagsliv. I den här uppsatsen vill vi ta reda på hur utformningen av offentliga platser i form av torg korrelerar med människors allmänna behov av transport, vila och sociala aktiviteter.

1.2 Frågeställningar

- Vilka betydelser har rummets utformning för människors användning av platsen?
- Hur ska en offentlig plats utformas för att uppnå hög kvalitet, enligt Gehl?
- Hur väl svarar de tre torg som observerats mot Gehls kriterier?

1.3 Syfte/mål

Syftet med detta examensarbete är att genom Gehls analysmetoder undersöka hur människors användning av miljön varierar över olika torg. Målet är att kunna koppla gestaltningens betydelse för hur platserna används. Genom litteraturstudie och observationer vill vi finna kopplingar samt göra jämförelser av platserna. Litteraturstudien ligger till grund för observationerna. För att uppnå syftet med arbetet kommer det att göras:

- Litteraturstudie varigenom kunskap inhämtas om hur utformning påverkar människors användande.
 - Observationer på tre centralt belägna torg i Malmö (Triangeln station, Davidshallstorg och Lilla torg).
- Observationerna görs för att få större möjlighet till realistisk vy över människors faktiska användning av platserna.

1.4 Avgränsningar

De miljöer vi har valt att fokusera på är torg vilket idag nästan per automatik gör dem till öppna urbana rum som till största del består av hårdgjorda ytor med inslag av vegetation. Det kan sägas om alla de tre torg vi valt att analysera. Enligt NE innebär ordet "torg" en öppen plats till för handel och möten, dvs. det skulle enligt deras definition kunna vara en gräsmatta etc. (NE, Torg, u.å). I allmänt tal syftar nog dock de flesta på hårdgjorda öppna ytor i städer. De torg vi har valt ut för denna studie är tre torg i Malmö. Malmö är en aktiv stad med många invånare där torgen ligger relativt tätt och kan anses lätt-tillgängliga för många. Valet av platser har gjorts utifrån att de ska vara lätta att besöka för att smidigt kunna jämföra dem mot varandra och de ska ha relativt likvärdiga och centrala lägen, men med olika inramning, något olika utformning och till synes olika syften eller målgrupper. Eftersom de alla är torg har de dock några huvudsakliga funktioner och syften gemensamt. Alla tre torg är platser för uppehåll, socialisering och transport genom staden, som också är viktiga delar i analysen. Vi har valt att fokusera på tre torg och huvudsakligen analysera dem efter Jan Gehls teorier och kriterier ur böckerna *Cities for people* (Gehl, 2010) och *Life Between Buildings* (Gehl, 2011). Det görs för att nå en rimlig avgränsning i förhållande till arbetets storlek samt för att Gehl genom sin etablerade och erkända position inom landskapsarkitekturen kan anses som en pålitlig kunskapskälla vad gäller gestaltning av offentliga miljöer. I litteraturdelen tas även andra, inom stadsplaneringen och landskapsarkitekturen inflytelserika, personers teorier och resonemang upp, för att se likheter och skillnader i resonemang mot Gehl.

2. | Metod

2.1 | Metodval

2.11 | Litteraturstudie

2.12 | Platsanalyser

2.2 | Tillvägagångssätt

2.3 | Metoddiskussion

2. Metod

2.1 Metodval

För att uppnå syfte och mål kommer både litteraturstudie och observationer att göras. Genom litteraturstudien inhämtas kunskaper inom miljöpsykologi och utformning av offentliga platser. Via analys av observationerna kan faktiska torg studeras i jämförelse mot litteraturen. Observationerna sker på tre centralt belägna torg i Malmö (Triangeln station, Davidshallstorg och Lilla torg).

Litteratursökning har gjorts med hjälp av sökning av ord inom områdena miljöpsykologi, stadens rum, offentliga platser, stadsplanering, landskapsarkitektur, utformning och användning av utemiljöer. Platsanalyser har gjorts genom observation av tre platser i Malmö (Triangeln station, Davidshallstorg, Lilla torg) och jämförelser mot litteratur.

Observationerna ses som ett komplement till litteraturstudien och ett sätt att själva testa litteraturen mot verkligheten. Litteratur appliceras på objekten varefter objekten (platserna) analyseras och diskuteras gentemot varandra och mot litteraturen.

2.11 Litteraturstudie

Litteratursökning har gjorts via Scopus, SLU Alnarps bibliotek, Malmö stadsbibliotek, Google scholar och Libris. Litteraturstudien utgörs främst av ett undersökande om vad några av Jan Gehls begrepp innebär, för sig själva och i jämförelser mot andra författares begrepp, samt hur begreppen kan appliceras på torg. Motivet till att vi valde oss av Gehls teorier är att hans teorier täcker många dimensioner när det kommer till utformningen av offentliga miljöer.

Det finns teorier och begrepp som diskuteras i jämförelse mot varandra och andra forskare. För att få en djupare litteraturstudie och en något bredare diskussion, beroende av likheter eller skillnader författarna emellan.

2.12 Platsanalyser

Platsanalyser har gjorts av tre torg i Malmö stads centrala delar. Triangeln station, Davidshallstorg och Lilla torg. Observationerna har utförts tre gånger vardera på de tre torgen, under sommartid och goda väderförhållanden (sol eller delvis molningt, kring 15-20 grader Celcius, behagliga vindförhållanden).

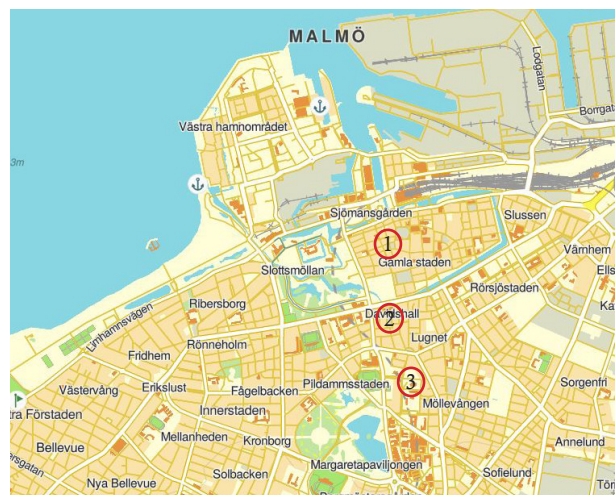
Platserna har valts ut för deras geografiska placering samt deras delvis lika och delvis olika utformn-

ing. Storleken på torgen skiljer sig något åt och framförallt skiljer sig kontexten eller omgivningen åt mellan de tre torgen, åtminstone vid en första anblick. Det är något som tas i beaktande vid observation och analys. Inredningen eller utrustningen på torgen, inklusive möblering, ljussättning, vegetation och entréer har tagits i åtanke vid observationerna. Så även klimat och antal människor vid de givna tidpunkter som observationerna utförts. I diskussionsdelen går vi in närmare på hur klimat med mera inverkar på utformning och användning.

Torgen är byggda under olika epoker vilket innebär att de är utformade efter olika stilideal. Det medför olika design, något som Gehl (2011) tar upp som en viktig faktor. Tidsaspekten är här alltså intressant ur det perspektivet att olika ideal påverkar utformningen av offentliga platser. Det påverkar även hur vi upplever dem idag. Lilla torg är äldst av de valda exemplen, byggt 1591, Davidshallstorg är byggt 1934 och Triangeln stationstorg är det mest nybyggda, år 2014, alltså under nutida stilideal.

Det som analyseras är människors rörelsemönster och användning av platserna i förhållande till platsernas utformning. Motivet till det är att vi eftersträvar att hitta likheter och skillnader i hur människor använder de olika torgen, för att diskutera i relation till främst Gehl. Delar av utformningen som analyseras är bland annat upplevelsen av öppet eller slutet rum, vilken mängd och typ av utrustning som finns på torgen och hur vegetationen inverkar på upplevelsen och klimatet samt hur den eventuellt är integrerad i platsernas utformning.

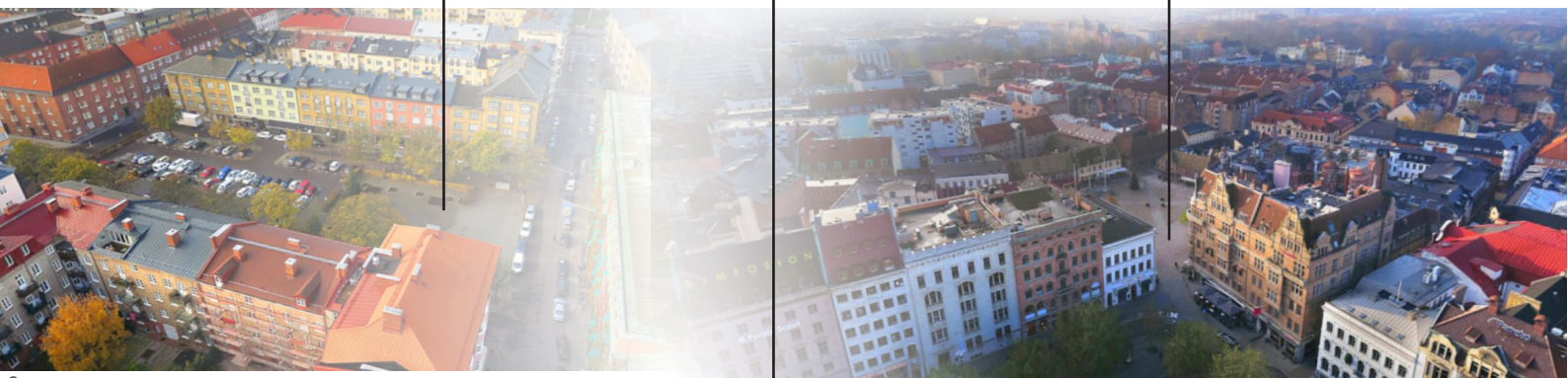
Torgen är belägna inom gångavstånd mellan varandra och inom Malmö stadskärna, närmare bestämt här:

1.DAVIDSHALLSTORG

2.TRIANGELN STATION

3.LILLA TORG

3.

5.

6.

2.2 Tillvägagångssätt

Vi började med att hämta in mer kunskap och teorier om miljöpsykologi för att få en djupare förståelse för hur och vad som kan påverka människors användning av olika platser, så som en mötesplats eller ett offentligt rum i staden. Miljöpsykologin behandlar människans förhållande till den fysiska miljön och hur vi både påverkas av och påverkar den. Inom miljöpsykologin finns ett antal kända namn, av vilka några tas upp i detta arbete.

Störst tyngdpunkt har vid litteraturgenomgång lagts på Gehls begrepp och teorier, för att kunna basera observationer och analys på desamma. Det har även varit viktigt att få med reella projekt som exempel att relatera till och andra författares syn på design och användning av offentlig plats.

Inspiration till analysmetod har hämtats från teorin och analysmetoden Space Syntax (Space Syntax, 2017) samt från Jan Gehls beskrivningar i böckerna *Cities for People* (2010) och *Life Between Buildings* (2011). Observationerna har gjorts tre gånger på varje plats, under olika tidpunkter och veckodagar för att få en bredare bild av hur platserna används och upplevs under dygnet. Observationerna har utförts under sommartid och goda väderförhållanden (sol eller delvis molning, kring 15-20 grader Celcius, behagliga vindförhållanden). En timme har ägnats åt varje observationstillfälle. Alla observationer har ägt rum under vardagar i juli månad år 2017. För vardera plats har observationer gjorts mellan kl. 08-09, kl. 12-13 samt kl. 16-17. Därefter har observationerna jämförts mot varandra och mot litteraturen, för att komma fram till ett resultat som tar avstamp i litteraturen och appliceras på verkliga platser.

Vid varje observationstillfälle har platserna besökts och observerats så diskret som möjligt genom att vi suttit någonstans på eller intill platsen, med så bred överblick som möjligt, med en fika i handen iakttagit och räknat. Allt för att smälta in och inte påverka resultatet nämnvärt.

För varje plats förs data in i tabellerna, som kan ses längre fram i detta arbete, utifrån det observationstillfälle per plats som genererat mest data i form av flest användare. Det för att få så stor spridning som möjligt på hur platserna används. Observationen har delats upp i tre delar som utförts parallellt under samma observationstillfälle.

Jan Gehls (2011) 12 kvalitetskriterier för vad en god plats ska erbjuda utgör en av delarna. Genom att skatta kvalitetskriterierna separat på varje plats blir det lättare att se vad som eventuellt brister och var styrkorna ligger vid sammanställning av observationen. Skattningen av kvalitetskriterierna har förts in som “god”, “medel” respektive “dålig”.

Separat har vi skapat ett formulär baserat på Gehls teorier och begrepp om vad en kvalitativ offentlig plats ska innehålla. Belysning och antal papperskorgar finns med som tillägg då vi anser att de faktorerna spelar in på hur en plats upplevs och används. Det formuläret utgör del två. I den delen noteras också i stora drag vilka som använder platsen.

Den tredje delen utgörs av observation av rörelsemönster på vardera plats för att se hur allt korrelerar, utifrån faktorer som utformning, användare, entréer. Denna del är både inspirerad av Space Syntax och Gehls böcker och utgör ett komplement till de två andra analysdelarna.

Motivet till val av analysmetod är alltså att få fram ett sammanställt resultat över användning av platserna i förhållande till utformning och utrustning och till Gehls 12 kvalitetskriterier.

2.3 Metoddiskussion

Tolkning av begreppen inverkar på både observation, analys och resultat. Personliga preferenser av vad en “bra” plats är och hur torg ska utformas spelar in på upplevelsen och analysen av vardera torg. Genom att vara två finns dock alltid någon att diskutera med direkt på plats vilket ger direkt kommunikation kring platsers utformning och analys av platsen. Årstid, väder, veckodag och tid på dygnet spelar in på vad som observeras. Observationerna har utförts under sommaren vilket varit positivt för analysen då det vistas ett relativt stort antal människor utomhus. Det kan diskuteras huruvida fler observationer även bör ha utförts under mindre gynnsamma väderförhållanden. Vi har besökt torget under relativt soliga julidagar då vi tror att flest människor ur en bred målgrupp använder platserna. Det gör det givetvis svårt att veta hur platserna används när vädret är mindre angenämt eller när en högre grad av nödvändiga aktiviteter tar plats, som att exempelvis passera över torget på väg mellan två punkter eller att vänta på någon. Det är dock något som diskuteras utifrån Gehls resonemang och övrig litteratur.

Platserna besöktes under sommaren dels för att det är den årstid detta arbete skrivs och dels för att kunna iaktta så många personer som möjligt under ett begränsat antal tillfällen. Det för att få ut så mycket data som möjligt på kort tid.

Typ av aktivitet i procent är grovt räknat. Något vi har märkt under studien är att det kan vara svårt att räkna människor i rörelse. Ju fler de blir och åt ju fler olika håll de rör sig, desto lättare är det att tappa räkningen. Därför har vi satt ungefärliga antal på två av tre platser. Den tredje platsen, Davidshallstorg, hade ett antal besökare som gick att räkna utan större svårighet. Det är givetvis inte optimalt. Det är heller inte optimalt att besöka platserna ett fåtal gånger under en årstid men eftersom studien till största del baseras på litteratur och fasta objekt kommer vi kunna föra ett resonemang och koppla vissa iakttagelser av hur torgen användes vid observationstillfällena till litteraturen. Att iaktta människors faktiska användning av en plats eller miljö anser vi vara ett bra komplement till en litteraturstudie och görs därför i detta arbete om än i mindre skala.

3. | Litteraturstudie

3.1 | Miljöpsykologi

3.2 | Stadsplanering, Mötesplatser och rum

3.3 | Förståelse för hur människor använder platser

3.31 | Gehls aktivitetskategorier

3.32 | Space syntax och Gehl - rörelsemönster

3.4 | Den fysiska utformningen

3.41 | Avstånd och zoner

3.42 | Olika skalor i rummet

3.43 | Sittplatser- att kunna välja

3.44 | Belysning i stadsrummet

3.45 | Faktorer att främja

3.46 | Gehls 12 kvalitetskriterier- Skydd, Komfort, Njutning

3. Litteraturstudie

3.1 Miljöpsykologi

Miljöpsykologi innebär kort sagt studien om interaktionen mellan människor och den byggda och naturliga miljön (Bell et al, 2001). Miljöpsykologi är idag ett välkänt forskningsområde inom landskapsarkitekturen, eftersom det finns ett stort intresse av hur samspelet mellan människa och omgivning fungerar. En teori, Prospect - Refuge theory, framtagen av geografiprofessorn Jay Appleton (1996) är evolutionistisk och förklarar varför människan uppfattar vissa landskap som mer estetiskt tilltalande än andra. Enligt teorin föredrar vi sådana miljöer som evolutionärt sett har underlättat vår överlevnad. Att ha skyddande element bakom oss samtidigt som vi har överblick över landskapet eller platsen, visar sig enligt Appleton vara det som måste finnas för att en plats ska vara människovänlig (ibid). Gehls resonemang (2010, 2011) har stora likheter med Appletons teori.

En annan teori inom miljöpsykologi är ART: Attention Restoration Theory, som tagits fram av psykologiprofessorerna Rachel och Stephen Kaplan (Kaplan & Kaplan, 1989). Attention Restoration Theory kan sammanfattas som en teori om mental återhämtning, vilken går ut på att människans upplevelser av sin omgivning styrs av den mänskliga perceptionen, det vill säga det sätt vi tar in information om vår omgivning. Informationen värderas och kategoriseras för att sedan lagras i form av känslor (Kaplan & Kaplan, 1989). Perceptionen är alltså den process genom vilken vi uppfattar vår omgivning och är mycket viktig för att kunna tolka omgivningen (NE, Perception, u.å). Enligt Attention Restoration Theory kan varseblivningen delas upp i två typer. Den ena typen av varseblivning är via riktad uppmärksamhet och den andra typen är via fascination. Riktad uppmärksamhet kräver enligt Kaplan & Kaplan ansträngning och används bland annat när vi löser nya uppgifter och problem. Fascination uppstår däremot spontant och utan ansträngning när vi tar in vår omgivning. Att använda en stor mängd riktad uppmärksamhet kan leda till mental utmattning eftersom distraktioner samtidigt måste motas bort. Följden blir koncentrationssvårigheter. Återhämtningen kräver utrymme i både tid och rum. Effektiv återhämtning kommer av fascination och en känsla av mening och sammanhang

mellan intrycken. Mental återhämtning sker således bäst i miljöer med gott om utrymme för fascination (Kaplan, 1995; Kaplan & Kaplan, 1989). I utomhusmiljöer finns potential till mycket av det som fascinerar, såsom djurliv, växtlighet, väderfenomen, årstidsväxlingar och kontinuitet. De har även kommit fram till fyra kvaliteter som gör att en plats upplevs kvalitativ och trevlig: Läsbarhet, Sammansättning, Komplexitet och Mystik (Kaplan & Kaplan, 1989). Alla dessa kvaliteter har med platsens utformning att göra, vilket även Gehl (2010, 2011) fokuserar på i sina böcker. Ett torg kan enligt dessa resonemang utgöra en lättillgänglig plats för fascination och återhämtning i vardagen om det är designat och anpassat för upplevelser av de nämnda aspekterna. Folkliv som fascinerande aspekt kan i detta hänseende faktiskt liknas vid djurliv eftersom det är mycket populärt med sådant som uteserveringar där det går att betrakta människor som rör sig på gator och torg och eftersom vi i allra högsta grad fascineras av människans aktiviteter och mänskliga relationer (Gehl, 2011).

Patrik Grahn är ett annat stort namn inom miljöpsykologin. Han har länge forskat kring hur vi påverkas av vår närmiljö och har kommit fram till åtta karaktärer som beskriver kvaliteter i utemiljön och som inverkar på rekreationen (Grahn, 1991, 2005). De åtta karaktärerna är: Rofylldhet, vildhet, artrikedom, rymd, allmänningen, lustgården, centrum/fest och historia/kultur. Med rofylldhet menas ett lugn, med en dominans av naturens ljud. Vildhet innebär fascinerande inslag som djur och växter. Artrikedom kan sägas innebära en variation av intryck. Rymdkänsla står för att äntra en annan värld. Allmänning syftar på en plats för gemensamma fysiska aktiviteter och lustgård syftar på en tydligt avgränsad och trygg plats för specificerade sociala aktiviteter. Centrum/fest avser platser som torg med utrymme för socialisation och historia/kultur innebär spår av tidigare generationer, det vill säga kulturellt arv. En plats kan ha flera karaktärer samtidigt. Det som är betydelsefullt för hur platsen upplevs vid ett tillfälle är vilka av karaktärerna som dominerar (Grahn, 1991, 2005).

Ett torg kan erbjuda flera av de nämnda karaktärerna beroende av dess utformning, dess omgivning, placering i staden och hur torget används under olika tidpunkter. Beteenden på offentliga platser påverkas alltså av samspelet mellan den fysiska miljön och den sociala miljön. Människor vistas inte bara i stillhet utan förflyttar sig även via olika platser i staden och vi påverkas ständigt av vad som finns runt omkring oss (Johansson & Küller, 2005).

Olika torg kan utgöra olika platser eller noder enligt Lynch (1960) mellan vilka man förflyttar sig. Offentliga platser kan definieras som publika platser där bland annat gator, torg, tågstationer, köpcenter, marknadsplatser, parker, stränder, skogar och berg kan ingå (Altman & Zube, 1989; Gehl, 2011). NE definierar offentlig plats enligt ordningslagen som allmän mark i form av bland annat gata, torg, park, väntsal, parkeringsplats och så vidare, utrymmen som är tillgängliga för allmänheten. NE nämner i samma artikel att en kommun kan föreskriva andra platser som offentliga, exempelvis sportanläggningar, begravningsplatser och campingplatser (NE, Offentlig plats, u.å.). Båda definitionerna stämmer väl överens med varandra, det vill säga offentliga platser är sådana platser som är tillgängliga för allmänheten att vistas på, där torg ingår.

3.2 Stadsplanering, mötesplatser och rum

Offentliga platser ska vara öppna och tillgängliga för alla men vad som påverkar detta är många faktorer, som sinsemellan också påverkar varandra. Socioekonomiska faktorer såväl som planerings- och designfaktorer är sammanbundna i ett intrikat nät och ibland kan det vara svårt att urskilja vilken av alla faktorer som ger vilken effekt. En plats förändras också över tid med sina användare och det är därför intressant att titta på hur olika ideal och tankegångar inverkar på utformningen av torg. Enligt Gehl har nutidens stadsplanering sin grund i renässansen. Innan dess byggde man helt enkelt sådant som behövdes precis där det behövdes, kort sagt, och planerare behövdes inte som expertis på samma sätt. Med tidens gång har expertis allt mer kommit att kopplas in i stadsbyggandet och städer planerats utifrån en rad olika aktörers inflytande, men kanske allra minst av de som faktiskt rör sig och lever sina

vardagsliv i staden. Därför ser också städer från olika tidsepoker olika ut och äldre städer och stadsdelar växte fram långsamt och anpassat efter människors liv mellan husen, mer än under senare tid (Gehl 2011). Många städer har haft och har även idag begränsat utrymme på offentliga platser. Då utrymmet spelar en stor roll i staden medför det begränsade gemensamma utrymmet konsekvenser såsom buller, föroreningar, risker för trafikolyckor (att ständigt vara på sin vakt och hålla uppsikt), osäkerheten om en sittplats redan är upptagen och så vidare. Människor får inte alltid den ro eller den typ av sinnesstimulans de är ute efter i det offentliga rummet, vilket i sin tur påverkar både psykiska och fysiska faktorer hos människan. Det kan exempelvis leda till oro, rastlöshet, stress och hjärt-kärlsjukdomar (Altman & Zube 1989; Grahn, 1991, 2005; Kaplan & Kaplan, 1989).

Platserna ska helst ha vissa kvaliteter och inslag som bidrar till att göra dem både användbara och trevliga. William H. Whyte, sociolog och urbanteoretiker, studerade offentliga platser för att se vilka som använder dem och varför (Whyte 1980). Han fann, precis som Gehl (2010, 2011), att det som är avgörande för om människor kommer att vistas på en plats är närvaron av andra människor. Det vill säga platser med rikt offentligt liv leder till ett ännu rikare offentligt liv. Där ingen är kommer ingen annan att vilja vara och vice versa (ibid). Funktionsblandning och en överblickbar koncentration av olika verksamheter och aktiviteter skapar också anledningar för många människor att samtidigt nyttja platsen, menar Whyte (1980). Det stämmer överens med Gehls (2011) resonemang kring att människan är människans största nöjesattraktion och förklarar delvis varför exempelvis uteserveringar och torg är så populära platser att besöka.

Eftersom de studerade torgen finns i Malmö är det intressant att se vad Malmö stad säger om detta. Enligt Gehl (2011) är oplanerade möten och aktivitet något av stort värde som kan uppstå i en stad och i Malmös fördjupade översiktsplan står att läsa om vikten av just en funktionsblandad stad. Malmö Stad menar att genom funktionsblandad förtätning skapas mötesplatser och därmed ett rikt stadsliv (Malmö stad, 2014). Mötesplatser i form av torg, parker, lekplatser med mera ska enligt Malmö stad locka människor med olika bakgrund och livsstilar och därigenom främja oplanerade möten mellan människor från olika samhällsgrupper.

Jane Jacobs är en inflytelserik författare som menar att det är svårt att planera för och designa platser som ska bidra till att spontana möten uppstår. Hon menar att det aldrig till fullo kan förutses vilka aktiviteter som kommer att äga rum på en plats eller vilka platser som kan komma att fungera som faktiska mötesplatser. Jacobs menar att det behövs mångfald för att en stad ska vara levande och i boken *The Death and Life of Great American Cities* (1993) lyfter hon fram fyra förutsättningar som alla behövs för mångfald i en stad. Hon förklarar att det är tryggheten och det sociala livet som är viktigast i en stad och för att uppnå dessa aspekter krävs viss funktionsblandning och möjligheten att kunna etablera sig och driva verksamhet. Närvaron av olika aktiviteter och institutioner som är aktiva under olika tider ger liv åt staden under hela dygnet. Strukturer i form av mindre kvarter och gemensamma utrymmen ger möjligheter för spontana möten. Att olika typer av aktörer faktiskt kan hyra lokal är och tillåts vistas tillsammans är en tredje viktig del i att uppnå mångfald. Slutligen är många människor på samma plats en nyckel till hög aktivitet och en levande stad, menar hon (ibid). Köpenhamn är en stad som via urban planering och design har som mål att reducera biltrafiken och skapa fler cyklist- och fotgängare-vänliga stråk och rum. Mötesplatser och stråk där det sker sociala aktiviteter är enligt Gehl (2011) mycket viktiga inslag i stadsbilden och i Köpenhamn är det vanligt med sådant som musik och uppträdanden på offentliga platser och staden är känd för att ta hänsyn till människor som färdas på andra sätt än med bil. Det är en stad som Gehl inte bara varit med och utformat utan också överlag en stad med många tillgängliga offentliga platser. En stad som Köpenhamn har potential att vara levande, eftersom människor möts i de olika stadsrum som skapas och som ger plats för socialt utbyte. Samspelet mellan stadslivet och kvaliteten på stadsrummet påverkar både användningen och trivseln för människorna i staden (ibid). Fysiska objekt, som exempelvis bänkar där man kan sitta och njuta av utsikten, har stor inverkan på hur människor använder en plats. Under vinterhalvåret eller då vädret är mindre angenämt är kvaliteter som skala, design och rumslighet mycket viktiga för valbara aktiviteter, såsom att välja att gå över torget istället för bredvid, att stanna upp en stund, etcetera (ibid).

3.3 Förståelse för hur människor använder platser

Hur människor använder sig av utemiljöer samt upplevelser av platser är viktigt för planeraren och gestaltaren att förstå, då det finns varierande sätt och motiv till att planera och gestalta utemiljöer. En offentlig plats ska helst vara till för alla målgrupper och tillgänglig för olika aktiviteter, vara estetiskt tilltalande och ha både rekreativa och funktionella värden. Det finns fler aspekter som bör tas hänsyn till och som beror på platsens sammanhang eller identitet. Som landskapsarkitekt och fysisk planerare är det både av intresse och vikt att ge livet på gator och torg goda förutsättningar. Inte bara antal aktiviteter som äger rum på en plats, utan även durationen räknas. Långsam trafik anses säkrare och varje trafikant vistas även längre på platsen vilket ger mer liv och rörelse till staden (Gehl, 2010).

Människor söker sig ofta till platser där det redan finns andra människor eftersom det både berikar upplevelsen och skapar en form av trygghet (Gehl, 2010). Människor uppehåller sig på olika platser i staden beroende på vad de ska göra. Genom att stå, sitta eller promenera. Människor väljer även ofta att befinna sig nära kanter, byggnader eller väggar. I ett psykologiskt perspektiv känner människor sig trygga av att vara nära ett skyddande element (ibid).

Gehl menar vidare att det offentliga livet i en stad utgår från fotgängare eftersom det är när vi rör oss till fots i staden som vi har möjlighet att mötas och utföra sociala aktiviteter. Han har valt att kategorisera de olika aktiviteter som sker i staden i tre huvudgrupper: Nödvändiga, valbara och sociala. I vilken utsträckning de olika aktiviteterna äger rum beror på miljöns kvalitet och utformning, vilket visar på att det finns ett tydligt samband mellan fysisk utformning och ett levande stadsliv (ibid).

3.31 Gehls aktivitetskategorier

Gehl (2010, 2011) har jämfört utformning av offentliga miljöer mot användandet av desamma och kommit fram till en kategorisering av olika typer av aktiviteter:

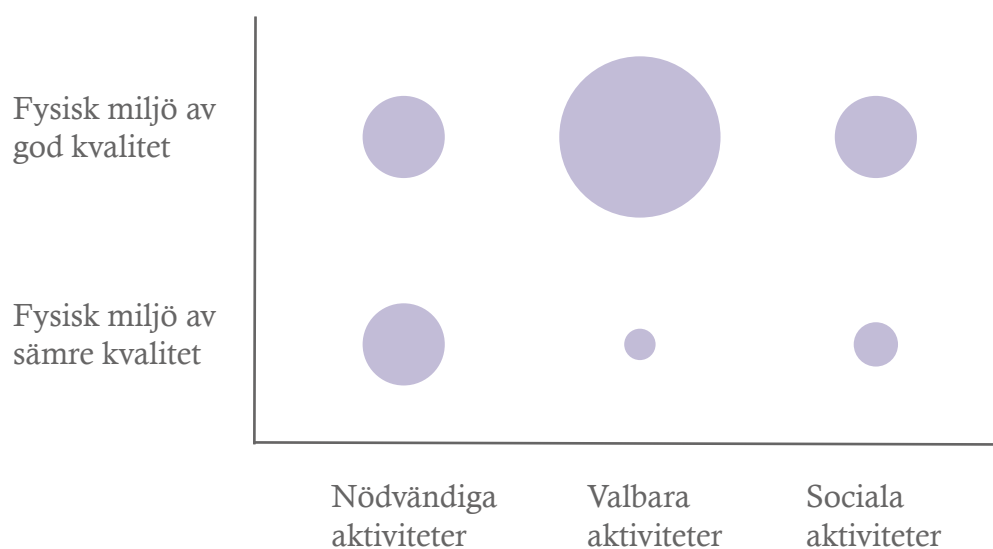
Nödvändiga aktiviteter- I den här kategorin återfinns aktiviteter som sker i princip oavsett utemiljöns kvalitet. Hit hör de som passerar en plats på väg till arbetet eller skolan, de som väntar på bussen och de som utför andra vardagliga aktiviteter. Vart aktiviteten utförs kan påverkas av vilken typ av offentlig plats det rör sig om samt utifrån platsens relation till den nödvändiga aktiviteten. Nödvändiga aktiviteter äger i princip rum oavsett väderförhållanden eller andra yttre faktorer. Exempelvis står du vid busskuren och väntar oavsett väder eller platsens utformning, just för att du behöver stå där och vänta.

Valbara aktiviteter- Sker när yttre faktorer gynnar aktiviteten som sådan. För att kunna utföra en valbar aktivitet behöver platsens utformning erbjuda de funktioner eller kvaliteter som uppmuntrar till den specifika aktiviteten. Den största delen av de rekreativa utomhus-aktiviteterna ingår här. Väderlek kan påverka användandet av platsen eftersom aktiviteten är valbar. Användning av sittplatser och att ta en paus för att njuta av solen, ta en promenad, utföra vissa sporter och så vidare, är valbara och beroende av yttre faktorer. Exempelvis bör det finnas väderskydd vid dålig väderlek. Ju fler valmöjligheter som platsen erbjuder desto mer engagemang och användning av människor. Vid inbjudande design av en plats där nödvändiga aktiviteter sker kan de som utför de nödvändiga aktiviteterna lockas att övergå till att utföra valbara aktiviteter. Valbara aktiviteter sker alltså endast när platsens förhållanden inbjuder till dem och är således den kategori som påverkas mest av den fysiska miljöns utformning.

Sociala aktiviteter - All kommunikativ aktivitet mellan människor. Offentliga miljöer som utgör mötesplatser med möjlighet till sociala aktiviteter leder till socialt utbyte. Hit hör att till exempel sitta på en uteservering och iaktta folklivet, att träffa på någon på väg någonstans eller att utföra en planerad aktivitet tillsammans. Sociala aktiviteter sker alltså på de platser som människor aktivt söker sig till men uppstår också spontant på ibland helt oväntade platser. Sociala aktiviteter uppstår via både

nödvändiga och valbara aktiviteter, när människor av olika anledningar vistas på samma plats. Av den här anledningen är det mycket viktigt att via utformning av utemiljön främja både nödvändiga och valbara aktiviteter. Den vanligaste sociala aktiviteten i offentlig miljö är passiv och går ut på att betrakta andra människors aktiviteter. Att kunna sitta någonstans, exempelvis längs kanten av ett torg, och på lite avstånd ta in det sociala livet runt omkring, är förutom ett exempel på det även i sig en källa till välmående. Det är också en av de största kvaliteterna offentliga platser kan erbjuda eftersom det kan leda till andra typer av sociala aktiviteter. Dessa möjligheter till mer passiv social kontakt ger alltså chanser till att ta steget till en mer aktiv social kontakt men ger även valfrihet att välja vilken grad av social aktivitet du vill delta i och är för en del ett sätt att slippa vara ensam på.

Stationära aktiviteter – Stationära aktiviteter är inte en egen kategori utan kan ingå i alla de tre aktivitetskategorierna och innebär att människor utför en aktivitet när de står eller sitter. Stationär aktivitet är en viktig ingrediens i stadslivet via alla tre kategorier.

8. Illustration baserad på Gehls original (2011, s. 11)

3.32 Space syntax och Gehl - Rörelsemönster

Hur man tar sig mellan punkt A och punkt B har betydelse för vilka platser man använder för olika ändamål. Lynch begrepp blir här aktuella. Noder är som tidigare nämnts att jämföra med torg då de kan erbjuda rum för återhämtning, paus och socialisering samt bilda knutpunkter där vägar möts. Leder är de vägar eller liknande vi rör oss längs (Lynch, 1960). Space syntax är en urbanmorfologiskt inriktad analysmetod och stadsbyggnadsforskning, som kan kopplas samman med Lynch begrepp. Space syntax grundades på University College of London av bland andra Bill Hillier, professor i urbanmorfologi (Space syntax, 2017). Urbanmorfologi behandlar stadens olika formelement och rum och är liksom både Lynch och Gehls teorier och modeller (förf. anm.) förståelig inte bara ur ett planeringssperspektiv utan även ur ett socialt, ekonomiskt och historiskt perspektiv (Abarkan, u.å; LTU, 2013). Space syntax handlar om att observera och analysera rörelsemönster i stadsmiljöer och att urskilja stadens rumsliga mönster (Space Syntax, 2017) och är på så vis ett analysverktyg till hjälp för stadsplanerare att förstå stadens uppbyggnad. Väl utvecklade nätverk av gator och platser är enligt Space syntax avgörande för hur staden används i och med att de leder till att vissa platser blir mer befolkade än andra (Spacescape, u.å).

Då Gehl förklarar zonerna privat, semiprivat och offentlig, aktivitetskategorierna nödvändiga, valbara och sociala, samt de faktorer och de skalor i utemiljön som han menar inverkar på användningen av densamma (2010, 2011), så utgår han mer eller mindre indirekt från de rörelsemönster som finns i staden. Han anser också att stadens sociala liv bygger på att smidigt kunna ta sig mellan olika platser samt att människan alltid väljer den kortaste och enklaste vägen, vare sig det är över ett torg, en gräsmatta eller någon annan stans (ibid). Därför, och för att transport och uppehåll överlag är tätt sammanbundna med varandra, är rörelsemönster något som bör ingå vid analys av hur människor använder platser. Det är av vikt att notera rörelsemönster mellan olika platser men även inom specifika platser, för att få en större förståelse för hur utformning och användning av specifika platser samspelar. Denna uppsats fokuserar på platser i form av torg. Rörelsemönster över torgen finns med som analysdelar för att kunna se relationen mellan var torgens entréer och stråk är och hur de används, vilket i sin tur alltså påverkas av mer storskaliga rörelsemönster i staden.

3.4 Den fysiska utformningen

Den fysiska utformningen styr till viss del människors beteenden genom att inverka på kopplingen mellan individer och omgivning. Förutom att rörelsemönster i olika skalor interagerar spelar själva platsen en viktig roll. Med små medel kan en plats gå från ett lågfrekvent användande till attraktiv. Det menar Gehl (2011) som själv refererar till den tidigare nämnda William H. Whyte. Whyte (1980) poängterar liksom Gehl bland annat att tillgång till olika typer av valbara sittplatser och koncentration av olika aktiviteter drar till sig fler människor och leder därmed till ökad användningsfrekvens. För att öka koncentrationen av antal människor på en plats, eller för att locka till valbara och sociala aktiviteter, är det även viktigt med aktiva och tydliga kantzoner som definierar rummet samtidigt som det samspelar med omgivningen (Gehl 2010). Stadens offentliga rum kan utformas så att de blir inbjudande och lättillgängliga, eller omvänt otillgängliga och avvisande (ibid).

Det är intresseväckande hur enskilda individers användning kan styras av den fysiska utformningen och hur planerare och gestaltare bör resonera för att kunna skapa bättre platser för alla. Utformningen måste kunna varieras mellan olika platser beroende av om de exempelvis är mötesplatser, knutpunkter, gator eller torg, samt beroende av platsernas omgivning, exempelvis om de är trafiknära, naturnära etcetera (Gehl ibid).

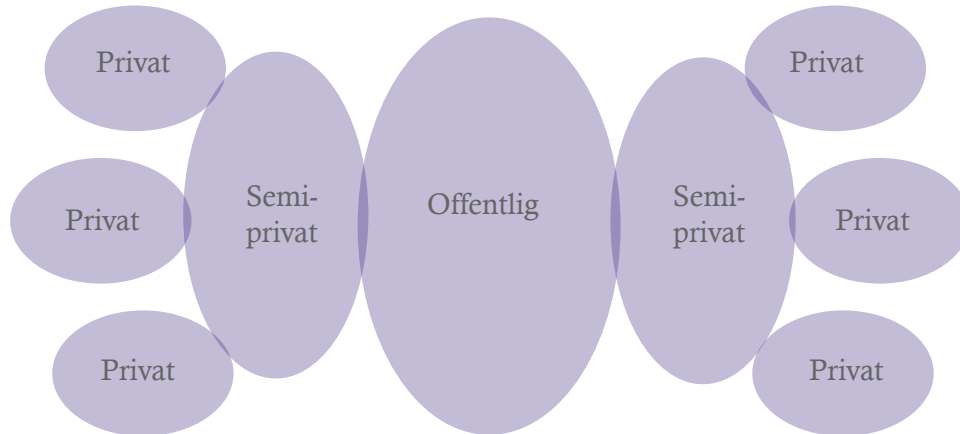
3.41 Avstånd och zoner

Det sociala synfältet börjar enligt Gehl (2010) på cirka 100 meters avstånd och på 30 meters avstånd är det möjligt att urskilja detaljer som ansiktsuttryck med mera. Det är först på cirka 20 meters avstånd som social interaktion kan ske eftersom det först då är möjligt att uppfatta känslor hos andra människor. Så nära som mellan en till tre meter ifrån hålls vanliga samtal och en nära social kontakt kan uppstå. Upp till en halv meter runt en person finns den mest privata eller intima sfären dit bara de allra närmaste får tillträde. Dessa definitioner stöds också av den erkända sociologen Anthony Giddens

(2007) och av Paul A. Bell et al (2001) i deras bok Environmental Psychology.

De här olika avstånden innebär att det krävs inte bara småskalighet utan även en viss rumslig minsta yta för att de olika typerna av interaktioner ska vara möjliga. Exempelvis i en vanlig hiss kan det vara svårt att inleda ett samtal eller liknande eftersom det lilla utrymmet omöjliggör valet att ta ett fysiskt steg ut ur konversationen om så önskas (Gehl, 2010, 2011). Det behövs alltså variation i hur utemiljön är utformad.

Gehl delar också upp utemiljön i olika zoner, närmare bestämt privat, semiprivat och offentlig zon. Han menar att en tydligt hierarkiskt strukturerad bebyggelse är att föredra eftersom det gör det lättare att orientera sig i sin omgivning. Tydlig zonindelning av stad, stadsdelar, kvarter och bostadshus underlättar de sociala processerna genom att ge tydliga rumsliga ramar mellan privat, semiprivat och offentlig zon (ibid).

9. Förhållandet mellan privat, semiprivat och offentlig zon.

När de boende upplever att de kan och får använda sin näromgivning leder det till att utemiljön används mer och en större kollektiv ansvarskänsla för området byggs vilket kan minska kriminalitet etcetera. Gränserna mellan de olika zonerna ska inte vara så strikt tydliga att de förhindrar förbindelse mellan varandra. Bäst är att ha flytande gränser mellan offentlig och privat zon i form av gradvis övergång genom semiprivata zoner. Det gör det lättare både fysiskt och psykiskt att ta sig mellan olika typer av aktiviteter och att flytta sig fram och tillbaka mellan privata och offentliga miljöer. För att få offentliga miljöer mer befolkade och nyttjade av olika målgrupper kan det vara lönande att föra in element som hör till den semiprivata zonen. Det som utgör en privat zon är framförallt det egna hemmet där man själv bestämmer över vem som har tillträde och vilka aktiviteter som kan äga rum. I offentlig zon kan i princip vad som helst ske och hit har alla tillträde. Olika typer av aktiviteter kan äga rum bredvid varandra och samsas om ytan. Torg är exempel på en offentlig zon. Semiprivat zon är exempelvis bostadsgården som lägenheterna i ett hus delar på, eller trottoaren utanför. Här får både privata och offentliga aktiviteter plats och det erbjuds en gradvis övergång mellan offentligt och privat. Något som uppmuntrar till semiprivata uppehållsaktiviteter i offentlig miljö kan vara sittplatser, lekutrustning, trevliga planteringar med mera som gör miljön mer hemtrevlig och inbjudande. Dessa element bidrar till en mer intim skala och kan göra platsen mer intressant genom att fler människor väljer att vistas där. (Gehl 2011)

3.42 Olika skalor i rummet

På samma sätt som vi uppfattar och interagerar med varandra utifrån olika avstånd, upplever vi också vår miljö. Höga hus och breda öppna ytor upplevs mer opersonliga än trånga gränder och låg bebyggelse, för att ta ett exempel (Gehl, 2010). En viktig aspekt att tänka på är hur stort ett rum är i förhållande till resten av rummet. Den mindre skalan är där människor i sin ögonhöjd kan se och

uppleva rummet och att använda sig av människans mått är en av metoderna för att skapa ett trivsamt rum. Människans alla sinnen är genom evolutionen anpassade till vårt sätt att röra oss genom vår omgivning. Vanlig gångfart på cirka 5 kilometer i timmen och en stadig blick framåt har dock numera ofta ersatts med högre farter och större objekt så som höga hus. Skalan är således inte anpassad efter människans sätt att ta in sin omgivning. Vid hög fart hinner vi inte uppfatta detaljer i mindre skala, vilka då blir onödiga, men för den som vistas gående genom en sådan storskalig miljö anpassad för bilar blir det enformigt. Detaljriktighet och variation i skala är därför enligt Gehl (2010) mycket viktigt. Det blir även svårt att föra konversationer i storskaliga miljöer.

De äldre städerna hade många småskaliga rum (ibid). I de nyare städerna har det byggts splittrat med många olika platser för olika typer av ändamål, geografiskt långt ifrån varandra och dessutom ofta rumsligt stora. För att aktivt fokusera på att föra in den mänskliga skalan, med andra ord stärka kvalitén och trivseln, ska det enligt Gehl finnas element som utemöbler, vegetation och annan "inredning" som kan skapa ett trivsamt rum för människor att vistas i. Utan dessa element riskerar vi att få gemensamma utemiljöer som gapar tomma stora delar av tiden, för att människor inte finner någon mening i att vistas där (ibid). Inom miljöpsykologin resonerar man kring vikten av olika element som bidrar till trivsel, en harmonisk upplevelse och en känsla av att vara ett med platsen (Grahn, 2005; Kaplan & Kaplan, 1989). Något som visat sig vara avgörande är tillgång till en variationsriktighet i form av sinnesupplevelser kopplade till naturmiljöer och konst (ibid) och som dessutom alltså bidrar till att skapa småskaliga rum.

3.43 Sittplatser - Att kunna välja

Både utformning och placering av sittplatser inverkar på användningen av en plats. Det är betydelsefullt att kunna sätta sig ner och vila samt kunna välja var och hur man vill sitta. Därför behövs både formella och informella sittplatser. Formella eller primära sittplatser är bänkar, stolar med mera som tydligt signalerar huvudfunktionen sittplats, medan informella eller sekundära sittplatser utgörs av bland annat nischer, trappsteg och kanter på fontäner etcetera (Gehl 2010, 2011). Även i vilken riktning exempelvis

bänkar är placerade påverkar användningen. Enligt Gehl (ibid) vill man ha skydd i form av en vägg, kant, buskage eller liknande i ryggen och utblick mot öppen yta. Oftast väljer man också den sittplats som är vänd mot det mest socialt aktiva området, före den sittplats som är vänd bort från området. Den bästa sittplatsen är alltså den med skydd i ryggen och med utsikt mot mänsklig aktivitet. Han tar utserveringar som ett typiskt exempel på detta fenomen.

3.44 Belysning i stadrummet

Gehl pratar inte nämnvärt om belysning men vi anser det vara en viktig faktor när det gäller upplevelsen av en plats, särskilt på kvällstid och under vinterhalvåret. Mötesplatsen, torget eller rummet i den offentliga miljön har en stor betydelse för människor att vistas på. Detta gäller i princip alla tider på dygnet, morgon, dag, kväll, olika väderlek samt årstid. För att besökarna ska trivas och platsen ska vara tilltalande har belysningen en stor påverkan och ger platsen en starkare karaktär. Genom god ljussättning kan människors rörelsemönster och aktivitet på platsen styras. Ljuset tydliggör stråk, entréer, utgångar, sittplatser, cykelparkeringar med mera. I samband med ett gestaltningsprojekt kan det göras ett gestaltningsprogram för att tydliggöra konceptet och där kan det vara läge att tänka på ljussättningen. För att en plats ska kunna upplevas trygg bör belysningen vara god. Det innebär att placering av ljuskällan och riktning av ljuset ska vara sådant att detaljer kan urskiljas men ljuset ska inte vara bländande (Hjalmarsson, 2007). Intensiteten på ljuset och att ljuset inte är alltför kallt eller alltför gult är av vikt för färgåtergivning och trivsel (Hjalmarsson, 2007; Gehl, 2011). Ljussättning av objekt kan ingå som en form av konst vilket kan bidra till upplevelsen av en plats, men med belysning avses i denna uppsats sådan ljussättning som inverkar på praktisk användning av en plats.

3.45 Faktorer att främja/undvika

Gehl (2010, 2011) har listat ett antal faktorer att antingen undvika eller främja i den fysiska utformningen av en plats, för att göra den mer tillgänglig och attraktiv att vistas på. Fokus i dessa faktorer ligger på graden av interaktion och social kontakt och utgår från de två sinnena hörsel och syn.

Faktorer att undvika:

- Hög hastighet
- Mur/barriär
- Flera plan/nivåer
- Orientering bort från varandra
- Långa avstånd

Faktorer att främja:

- Låg hastighet
- Ingen mur/barriär
- En plan/nivå
- Orientering mot varandra
- Korta avstånd

Hastighet har med trivsel att göra. Om ett torg är beläget intill en hårt trafikerad väg kan den höga hastigheten upplevas som hotfull och farlig men om torget är beläget intill en gågata och hus, så att hastigheten sänks, kan torget komma att upplevas mer harmoniskt och avslappnande.

Mur eller barriär innebär hinder för att ta sig till och från platsen och gör det svårare att se vad som finns på andra sidan.

Plan/nivå har med avstånd i höjded att göra. Flera nivåer innebär en skiktning av platsen och därmed uppdelning av både människor och aktiviteter. Höjdskillnader i form av trappsteg eller liknande kan även bli problematiskt för gångrytmen då du måste anstränga dig fysiskt. Människan tar oftast en omväg i marknivå istället för att behöva gå upp eller ner för att korsa exempelvis ett torg. För att undvika det ska endast ett plan i marknivå eftersträvas. Om höjdskillnader är nödvändiga ska de göras enkla att passera över.

Orientering betyder riktningen av objekt. Om den fysiska riktningen på objekt gör att du hamnar rygg mot rygg eller så du möter någon har stor betydelse. Fysiska objekt som gör att människor sitter eller står rygg mot rygg, eller bortvända från varandra, förhindrar möjligheter till interaktion och upplevelser av andra människor. Orientering av möbler hjälper eller stjälper möjligheten till social aktivitet eftersom det inte är så enkelt att varken interagera eller iaktta rygg mot rygg men desto enklare ansikte mot ansikte.

Avståndet inverkar på enkelheten att ta sig till och från ett ställe. Avståndet inverkar också på interaktionen mellan människor inom en given yta och ifall platsen är lätt eller svår att överblicka. Det eftersom olika avstånd är avgörande både för social kontakt och om en plats uppfattas som exempelvis ödslig eller gemytlig (Gehl 2010, 2011).

3.46 Gehls 12 kvalitetskriterier - Skydd, komfort, njutning

Gehls 12 kvalitetskriterier är användbara vid analys av hur kvalitativ en plats är utifrån aspekterna skydd, komfort och njutning (2010, 2011). Aspekterna tar hänsyn till flera olika delar av hur en plats upplevs och används. För att en stadsmiljö ska vara både användbar och attraktiv behöver praktiska behovslösningar och estetik sammankopplas. Enskilda element samspelar med varandra och bildar en helhet som inbjuder till vistelse och användning.

Närvaron av andra människor är helt avgörande för hur en plats upplevs och används. Rädsla för kriminalitet, våld etcetera kan vanligtvis inte endast en enskild fysisk struktur råda bot på, på grund av att de i så hög grad har att göra med samhällsliga och sociala strukturer. Dock kan närvaron av andra människor minska rädslan för att bli utsatt för brott etcetera då det finns chans till hjälp om något skulle hända. Eftersom fysiska strukturer kan bidra till att många människor samtidigt vistas på en plats kan de offentliga miljöerna avsiktligt utformas så att högre grad av upplevd trygghet kan uppnås (Gehl 2010, 2011). Enligt Gehl (ibid) är områden med blandade funktioner en del av lösningen, eftersom det då finns olika aktiviteter samlade under olika tider på dygnet. Det blir fler människor i rörelse när det finns bostäder, arbetsplatser och handel med mera i samma geografiska område. Hur enkelt det är att läsa av platser och att orientera sig i staden, inom och mellan platser, är också av betydelse för användningen. Exempelvis ska viktiga stråk vara tillräckligt belysta under mörka timmar och det ska via skyltar och andra fysiska element gå att hitta i staden (ibid).

För att stadsmiljön ska vara så tillgänglig som möjligt för fotgängare och cyklister behövs även någon form av skydd mot bilister. Detta innebär att det måste finnas en tydlig strukturering av gaturummen. Det måste vara tydligt att den byggda miljön är anpassad efter människan och utgå från mänsklig skala, istället för tvärtom. Utformningen av gaturum och andra platser i staden kan även erbjuda skydd mot väder och vind genom en medvetna val och medveten placering av vegetation och andra volymgivande element (ibid).

Gehl resonerar utifrån ett miljöpsykologiskt perspektiv när han påpekar att det är viktigt att ha en upplevelserik, sinnesstimulerande omgivning där sådant som långa raka sträckor och intetsägande miljö undviks. På så sätt kan sträckan psykologiskt även upplevas som kortare. Mänsklig skala samt aktiva byggnadsfasader, med öppningar ut mot till exempel trottoaren eller torget, skapar ett utbyte mellan hus och utemiljö. Människor kan välja mellan att passera, stanna till eller gå in (ibid). Här kommer främst aspekterna komfort och njutning in i bilden. Dessa aspekter handlar om tillgänglighet i olika former och om möjligheter till social samvaro och positiva sinnesupplevelser.

De 12 kvalitetskriterierna är:

SKYDD

1. Skydd mot trafik, olyckor

2. Skydd mot kriminalitet, våld

3. Skydd mot väder, buller, avgaser

KOMFORT

4. Möjlighet att gå, tillgängligt

5. Möjlighet att uppehålla, stå

6. Möjlighet att sitta

7. Möjlighet att se, ljus, siktlinje

8. Möjlighet att prata, höra

9. Möjlighet till fysisk aktivitet

NJUTNING

10. Skala anpassad till mänsklig dimension

11. Möjlighet att njuta av positiva klimataspekter

12. Positiva sinnesupplevelser, design, material

GOD

MEDEL

DÅLIG

4. | Observationer

4.1 | Tre delanalyser

4.2 | Triangeln station (S:t Johannesplan)

4.3 | Davidshallstorg

4.4 | Lilla torg

4.5 | Sammanställning

4.51 | Gehls 12 kvalitetskriterier

4.52 | Användning och utrustning

4.53 | Rörelsemönster

4. Observationer

Gehl (2010, 2011) anser att den offentliga platsen genom sin utformning spelar en stor roll i stadens olika sammanhang. Det finns specifika faktorer i utemiljön som han menar bör beaktas särskilt noga och efter observation av en plats kan man bedöma dess kvaliteter och brister utifrån dessa faktorer (ibid). Både Gehl och Lynch deras främst visuella och rumsliga kvaliteter i landskapet bygger på strukturer, stråk, kantzoner, utrymmen och fokuspunkter. Vi har utgått från Gehls (2010, 2011) metoder och begrepp när vi format observationsunderlagen. Gehls begrepp och teorier är direkt synliga i de tre analysdelarna. Tre platser har valts och tre observationer har gjorts på vardera plats, en timme per observationstillfälle. Alla tre platser är centralt belägna torg i Malmö med en ström av människor i stort sett året runt. Torgen är till viss del olika utformade och har delvis olika syften/funktioner. Det är även mycket som är lika eftersom de alla är torg. Därför är det intressant att analysera och jämföra dessa tre platser.

4.1 Tre delanalyser

Utifrån främst Gehls (2010, 2011) teorier och definitioner har vi sammanställt två tabeller eller formulär och en del i form av en bild över rörelsemönster, som alla ligger till grund för vardera observation. Vi har gjort en schematisk sammanställning över de 12 kvaliteter Gehl nämner som betydelsefulla för att en plats ska upplevas trygg och trevlig att vistas på (ibid). De 12 kvalitetskriterierna appliceras på varje observerad plats som graderas enligt en tregradig skala. Motivet till att denna metod användes i samband med observationen är att i ett stadsrum finns det många olika aspekter som bör tas hänsyn till och detta uppfyller de 12 kvalitetskriterierna. Utvärderingen baseras på hur vi tolkar Jan Gehls kvaliteter samt hur vi själva upplever platserna. De 12 kvalitetskriterierna baseras på hur stadsrummet upplevs, vad som finns att göra, samt om det finns skydd mot trafik, våld, väder och buller. Kriterierna går att dela in i kategorierna skydd, komfort och njutning. Därför anser vi det lämpligt att göra en utvärdering av hur väl platserna svarar mot dessa 12 kvaliteter utifrån omdömena god, medel, dålig.

Den andra delen består av ett formulär där användning och utrustning noteras för att se hur de svarar mot varandra sinsemellan, mot utformningen och vice versa. Dessutom har vi analyserat rörelsemönster på de valda torgen för att få en mer sammansatt helhetsbild av hur vardera plats används. Varför vi har delat upp observationerna i tre delar är för att tydligt separera kvalitetskriterier från utrustning och uppbyggnad samt från antal besökare och typ av aktivitet och rörelsemönster. Då kan vi lättare se om och hur dessa hänger ihop eller inte.

Användning och utrustning	Triangeln station, kl 16-17	Davidshallstorg, kl 16-17	Lilla torg, kl 16-17
Ålder			
Unga			
Medelålder			
Äldre			
Kön			
Kvinna			
Man			
Aktivitet			
Nödvändig			
Valbar			
Social			
Upphåll			
Passage			
Max 10 min			
Minst 20 min			
Utrustning			
Bänkar			
Cykelplatser			
Vindskydd			
Vatten/fontän			
Konst			
Planteringar			
Belysning			
Papperskorgar			
Övriga Faktorer			
Hastighet			
Mur/barriär			
Nivåer			
Objektorientering			
Avstånd			

4.2 Triangeln station (S:t Johannesplan)

Färdigställt: 2014

Byggherre: Malmö stad

Arkitekt: White

Tidsepok: Nutida stilideal

Triangeln station utgörs av ett torg som ligger ovanpå en av uppgångarna från citytunneln i Malmö. Torget kom till genom en av Malmö stad utlyst tävling som arkitektkontoret White vann. Uppgiften var att skapa och utforma ett nytt rum i staden som kunde rymma de cirka 37 000 pendlarna. I detta fall kopplades platserna S:t Johannesplan (i uppsatsen kallat Triangeln station) vid S:t Johannes kyrka, och Konsthallstorget bredvid Malmö konsthall, samman. Målet var att skapa integrerade nya rum som kan användas till olika aktiviteter vid olika tidpunkter på dagen samt under helgerna. Arkitekterna har designmässigt fokuserat på upplevelsen av platsen som sådan och betonggolvet vars mönster inspirerats av S:t Johannes kyrka (White, 2015). White kallar själva denna plats för “en öppen scen” och “ett av stadens livligaste vardagsrum” (ibid).

På platsen finns det bänkar, växtbäddar med sittplatser, belysning, cykelställ, och papperskorg.

Det har observerats endast vid Triangeln station och inte vid Konsthallstorget eftersom fokus har varit på torget vid stationsuppgången. Triangeln station har två uppgångar och vi befann oss vid den norra uppgången, vid S:t Johannes kyrka. Varför vi inte även observerade vid den södra uppgången beror på att de två uppgångarna ligger cirka ett kvarter ifrån varandra och vi upplever den norra uppgången mer som ett torg än den södra.

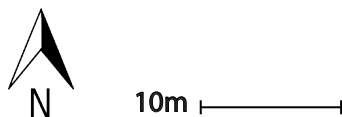
Med utgångspunkt från Triangeln station går det att utöva fysisk aktivitet genom att låna en cykel vid stationen för att ta sig runt i staden. Till Triangeln station kommer man via bil, cykel eller gåendes, via lokaltrafiken med buss eller tåg och det är den andra tågstationen i Sverige efter Hyllie station, om man reser från Köpenhamn.

Det finns inte mycket vegetation på platsen som till största del är hårdgjord. Dock finns det en liten bit gräsmatta intill, några stora gamla träd vid kyrkan och ett antal planteringskärl med sommarblommor mitt på torget. Överlag är platsen mycket öppen och det går snabbt och enkelt att få en överblick över hela torget. Samtidigt bidrar de utspridda planteringskärlen som även utgör sittplatser, till småskalighet och en mer nyanserad detaljrikedom.

LEGEND

- 1. Cykelplatser
- 2. Bänkar
- 3. Planteringar
- 4. Vindskydd

 Här befann vi oss

14. Plan över Triangeln station. Precis ovanför bilden finns Triangeln köpcenter. Entrén till pendeltågsstationen utgörs av en glaskupol. Nedanför kupolen finns ett antal cykelställ. Nederst i bild går en cykelbana. Papperskorgar och belysning finns utspridda längs torgets kantzoner. Till vänster i bild syns bilvägen där stadsbussarna åker. Höger om bilden finns S:t Johannes-kyrkan. Illustration på kartbild. Bildkälla: Google maps.

15. Översikt över torget i ögönhöjd, sett från söder.

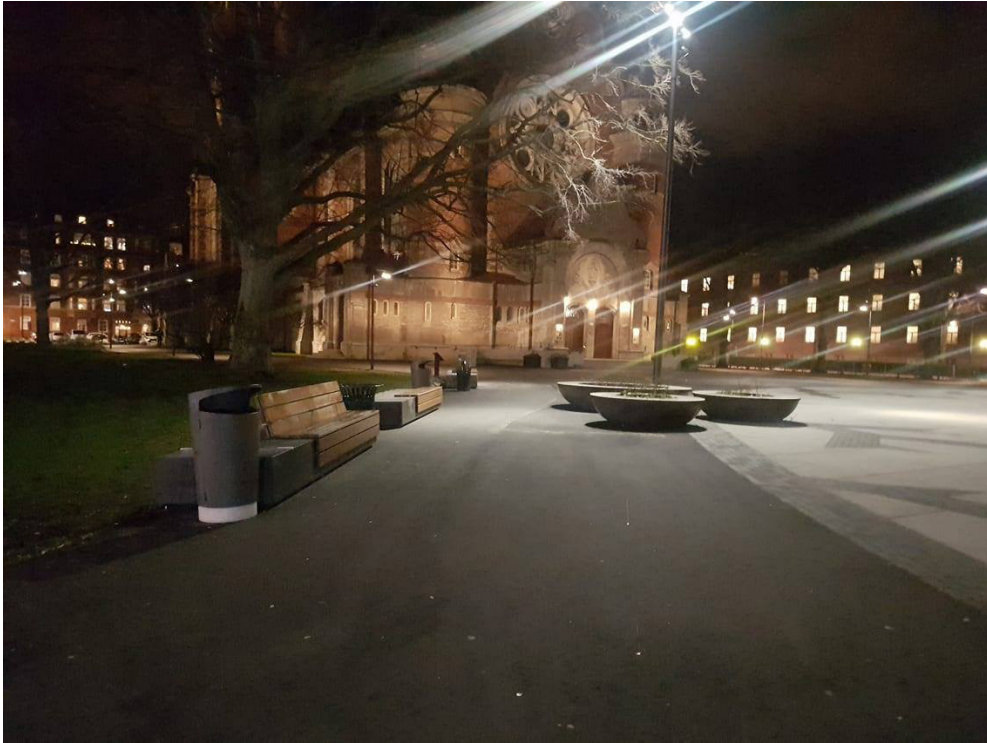
16. Uppehåll en solig morgon vid trafikskydden/bänkarna i väntan på tåget.

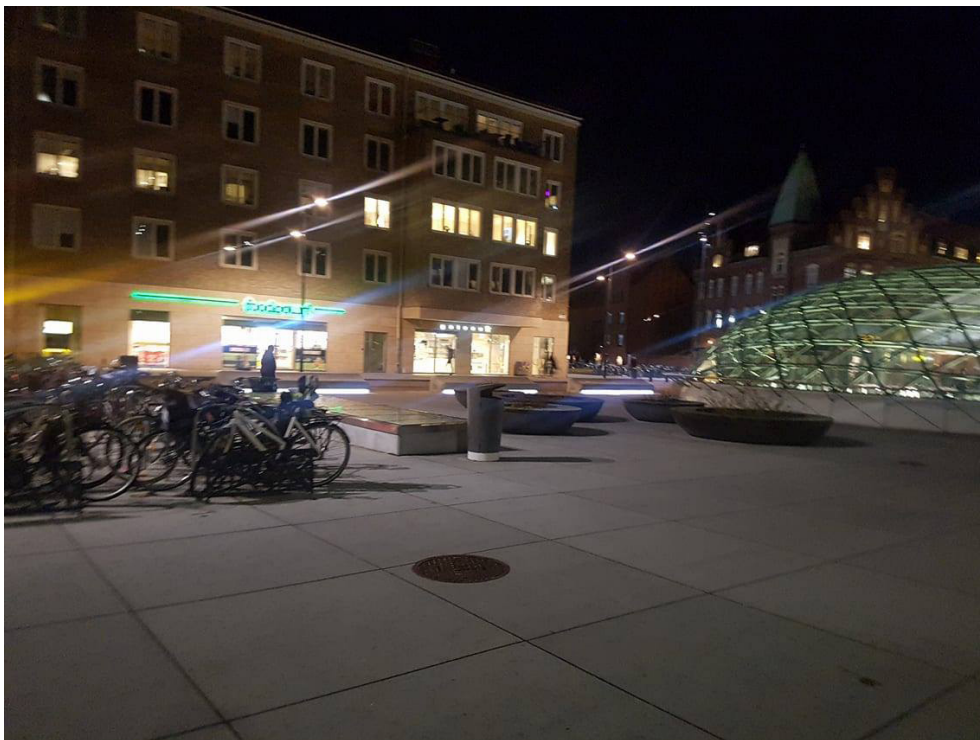
17. En vy framför kyrkan och omgivningen. Innehåller en del sittplatser i form av planteringskärll med sittvänliga brädor, samt detaljerad markbeläggning. I bakgrunden ses Triangeln köpcenter.

18. Närbild på sittplatser/planteringskärll samt markbeläggning.

19. En vy över Triangeln station på kvällen, belysning bidrar till uppsikt åt olika håll.

20. Kvällsbild, god belysning och enkelt att orientera sig.

TRIANGELN STATION

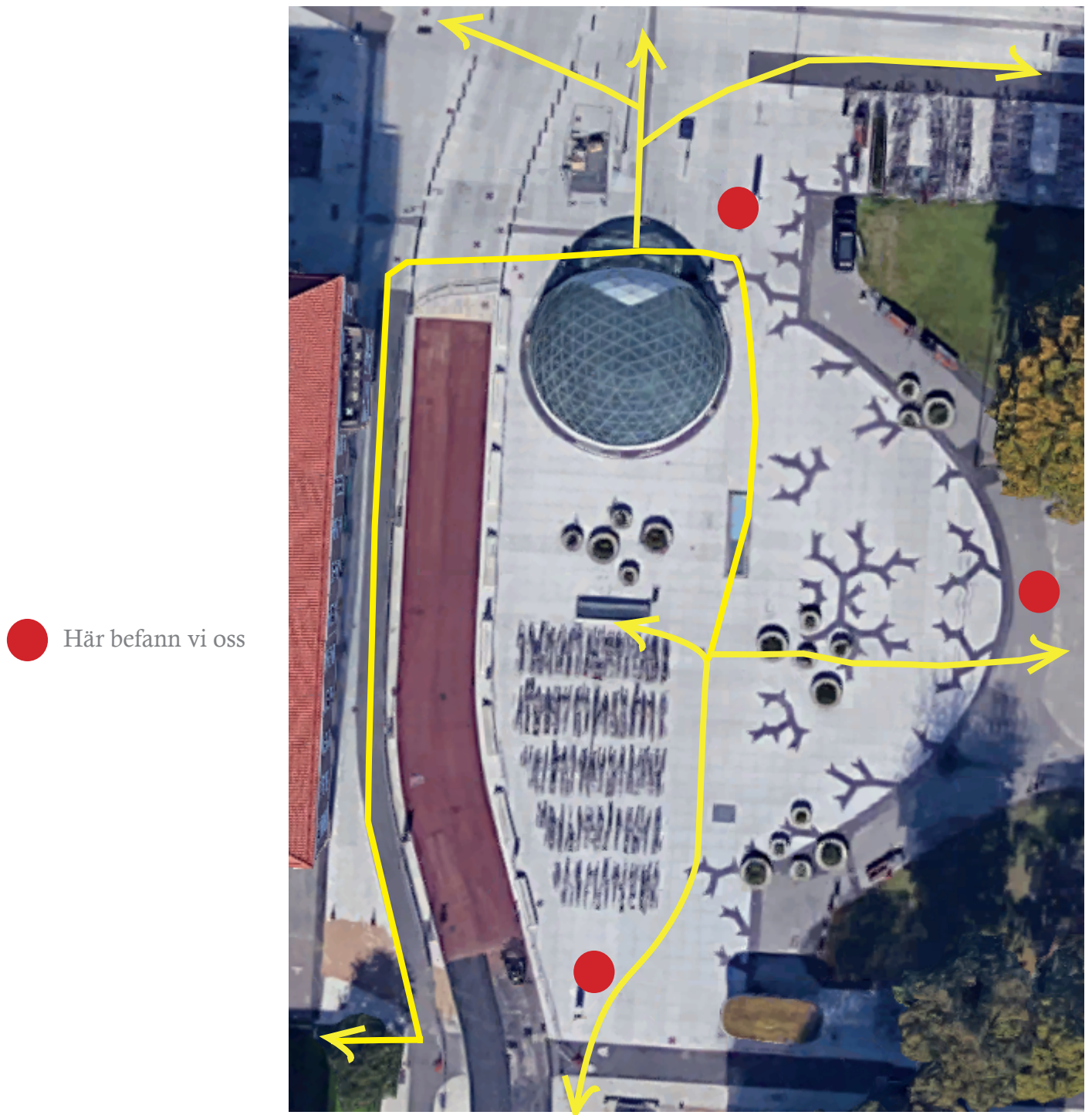
21.

GOD MEDEL DÅLIG

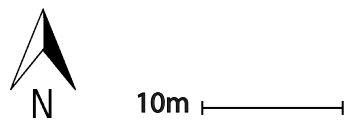
Användning & utrustning	Triangeln station, tis 4/7 kl 16-17, soligt
Ålder	
Unga	110+ (ca 50%)
Medelålder	70+ (ca 30%)
Äldre	30+ (ca 10%)
Kön	
Kvinna	90+ (ca 40%)
Man	120+ (ca 60%)
Aktivitet	
Nödvändig	60+ (ca 30%)
Valbar	50+ (ca 20%)
Social	100+ (ca 50%)
Uppehåll	
Passage	130+ (ca 60%)
Max 10 min	60+ (ca 30%)
Minst 20 min	20+ (ca 10%)
Utrustning	
Bänkar	22+sekundära. Längs 3 av 4 sidor & mitt på.
Cykelplatser	280 + 27 hyrcyklar
Vindskydd	Ja, kupolen, vegetation
Vatten/fontän	Nej
Konst	Nej (men speciell markbeläggning)
Planteringar	Ja, rundlarna
Belysning	God
Papperskorgar	15
Övriga Faktorer	
Hastighet	Hög+Låg
Mur/barriär	Nej
Nivåer	En
Objektorientering	Mötas
Avstånd	Ca 0.5 m – ca 85 m. (Ca 55 m brett, ca 85 m långt)

22.

Rörelsemönster Triangeln station

Här befann vi oss

23. Rörelsemönster Triangeln station. Strukturerat, målinriktat.
Illustration på kartbild. Bildkälla: Google maps.

4.3 Davidshallstorg

Färdigställt: 1934

Byggherre: Erik Bülow Hübe, stadsingenjör, Eric Sigfrid Persson, Axel Stenberg m fl.

Arkitekt: Birger Linderöth, Yngve Herrström, Frans Evers, Axel Stenberg m fl.

Tidsepok: 1930-tal. Klassicism/Funktionalism

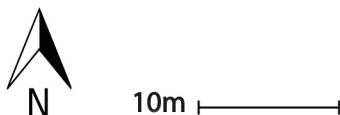
Davidshall ligger i centrala Malmö och har mycket nära till gågatan med butiker och folkliv. Davidshallstorg ligger mitt i området och kantas av restauranger, caféer, det gamla polishuset och en bilparkering. Vid observationstillfället fanns en informationsskylt uppsatt på det gamla polishuset intill torget, där Riksbyggen informerar om att de köpt huset och kommer göra cirka 100 nya bostadsrätter precis bakom polishuset på torgets norra sida (Riksbyggen 2016, 2017). Det kan alltså tänkas bli många fler besökare av torget i framtiden och kanske kommer torget användas på ett något modifierat sätt mot idag, men den tidstypiska stilen ska inspirera även de nya husen. Den klättrväxt-beklädda fasaden på polishuset ger en grön fond till torget, vilken är tänkt att bevaras (Riksbyggen 2016).

På Malmö stads hemsida står att läsa att högst fyra våningar tilläts på husen närmast runt torget för att både uppnå och behålla en intim skala. Byggnaderna är i olika färg och har fondmotiv. På torgets södra sida var det tänkt att ligga ett bibliotek men det byggdes aldrig och idag är platsen en bilparkering (Malmö stad u.å, Davidshallstorg). Parkeringen är dold bakom de låga häckar som ramar in torget och bidrar troligtvis stort till att människor till synes från ingenstans passerar över torget. Längs östra och västra sidan av torget finns stora träd som ger rumskänsla, vindskydd och skugga. Längs häckarna finns bänkar och framför dem finns planteringar kombinerade med konstverk, vilket skapar en mer mänsklig skala och något att fästa blicken på. På torget finns även flyttbara cafémöbler utplacerade så att gäster från caféer intill torget kan njuta av en fika i solen och av folklivet. Eftersom möblerna är flyttbara kan man välja om man vill sitta i sol eller skugga under varma dagar. Informella eller sekundära sittplatser finns i form av kanterna längs planteringarna, i olika höjd, för barn och vuxna att sitta på. Vid observationstillfället nyttjades de som sittplatser av både barn och vuxna.

LEGEND

- 1. Bänkar
- 2. Planteringar
- 3. Konst

 Här befann vi oss

Plan över Davidshallstorg. Längst upp i bild skymtas gamla polishuset. Nertill i bild syns parkeringen, som avgränsas mot torget av klippta häckar. Till höger och vänster i bild finns bl.a. caféer, som har cafémöbler på torgets västra sida. Papperskorgar och belysning finns utspridda längs torgets kantzoner. Illustration på kartbild. Bildkälla: Google maps.

25. En vy över Davidshallstorg en solig dag. Bakom häcken skymtar den stora parkeringsplatsen.

26. Vy över hur platsen kan användas en solig dag som denna, sittplatser och uteservering.

27. Enligt ovanstående bild men fotot är taget från en annan vinkel. Den gröna fonden bidrar till inramningen av torget.

28. Vy från en av bänkarna. Konstverk i plantering, vegetation, variationsrika fasader, den avgränsade parkeringen.

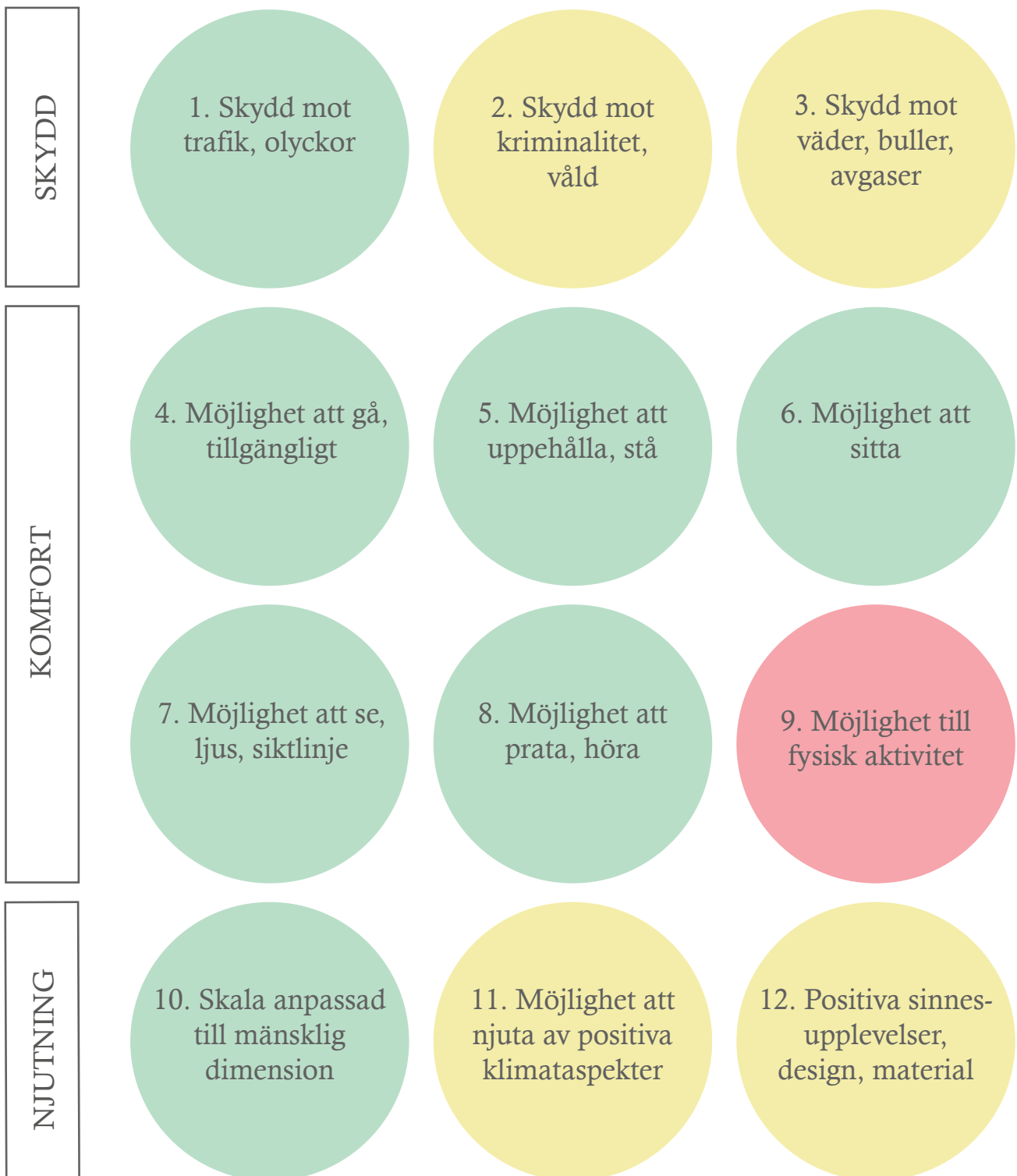

29. Ett kvällsfoto taget en sommarkväll, det finns belysning men sikten skymms av vegetationen.

30. Fotot är taget närmare vid sittplatserna och planteringarna.

DAVIDSHALLS TORG

31.

GOD

MEDEL

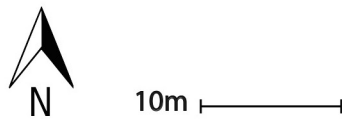
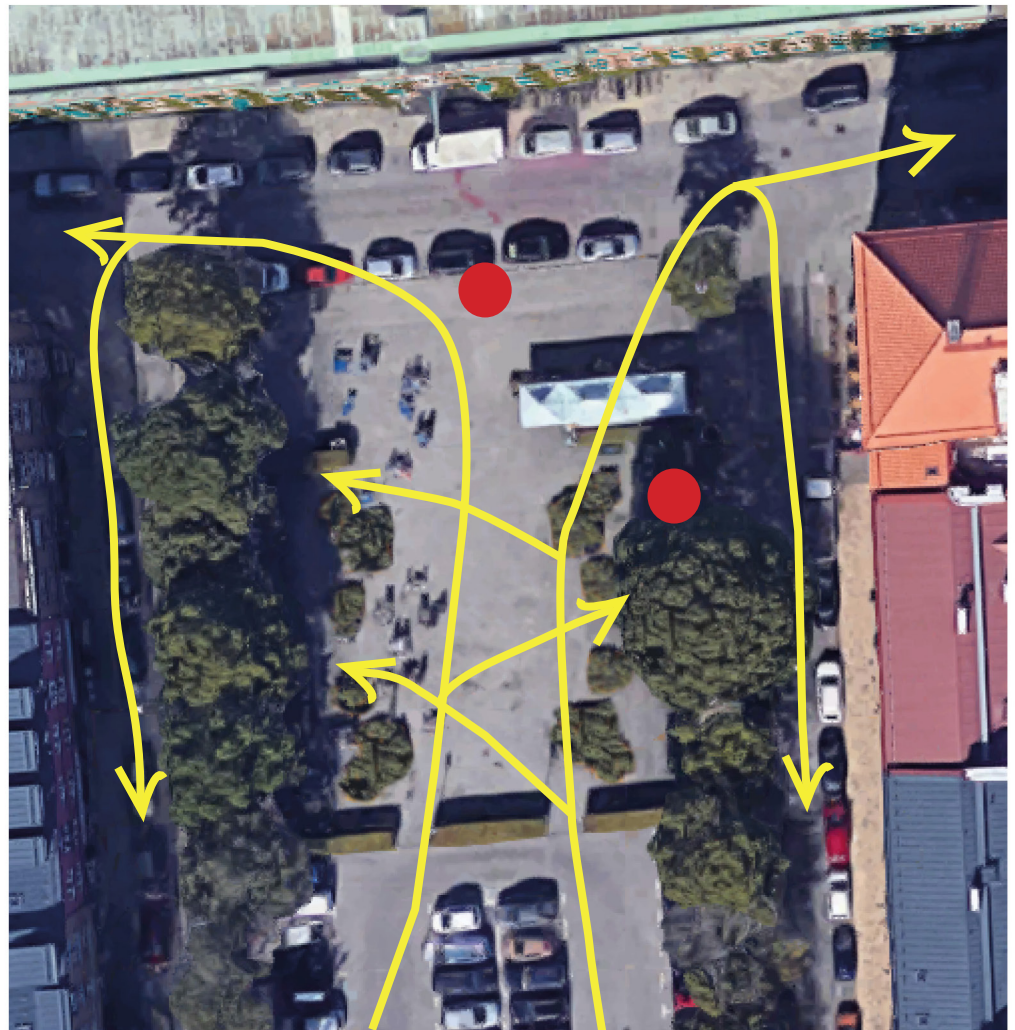
DÅLIG

Användning & utrustning	Davidshallstorg, tors 6/7 kl 16-17, soligt
Ålder	
Unga	18 (ca 50%)
Medelålder	15 (ca 40%)
Äldre	4 (ca 10%)
Kön	
Kvinna	26 (ca 70%)
Man	11 (ca 30%)
Aktivitet	
Nödvändig	0 (0%) Trottoarer på sidorna om torget nyttjas
Valbar	26 (ca 70%)
Social	11 (ca 30%)
Uppehåll	
Passage	19 (ca 50%)
Max 10 min	11 (ca 30%)
Minst 20 min	9 (ca 20%)
Utrustning	
Bänkar	9 + caféstolar. Längs 3 av 4 sidor & mitt på
Cykelplatser	0 (många utanför)
Vindskydd	Ja, vegetation
Vatten/fontän	Nej
Konst	Ja, i planteringar
Planteringar	Ja, utspritt
Belysning	God
Papperskorgar	3 + 1 för hund
Övriga Faktorer	
Hastighet	Låg
Mur/barriär	Ja, häckar
Nivåer	En
Objektorientering	Mötas
Avstånd	Ca 0,5 m – 40 m. (Ca 40 m långt, ca 30 m brett)

32.

Rörelsemönster Davidshallstorg

● Här befann vi oss

Rörelsemönster Davidshallstorg. Ostrukturerat, inte målinriktat.
Illustration på kartbild. Bildkälla: Google maps.

4.4 Lilla torg

Färdigställt: 1591. Täckt av saluhall tidigt 1900-tal – 1965. Uteserveringar tillkom 1995.

Byggherre: Okänd.

Arkitekt: Okänd.

Tidsepok: Flera. Från 1500-tal till nutid.

År 1951 anlades Lilla torg och idag finns alla sekler efter 1500-talet representerade runt Lilla torg. Ett hus från 1800-talet finns inte kvar, det så kallade Stolpahuset som var en omtalad krog. Det revs 1899 för stadsarkitekten Salomon Sörensens saluhall som blev betydelsefull under 1900-talet. Därefter revs Saluhallen på 1960-talet, och Lilla torg fick återigen karaktären av den öppna platsen. De äldre byggnaderna blev restaurerade och idag finns även ett flertal serveringar och krogar. Denna kombination gör torget välbesökt (Malmö Stad). Alla sekler från 1500-talet och framåt finns representerade i husen som står runt torget (Gentili 2008) vilket bidrar till atmosfären och attraktionsvärdet.

Lilla torg är en populär mötesplats i Malmö, centralt belägen intill gågatan och omgiven av butiker, restauranger, bostäder och välbevarade historiska hus. Torget har främst använts för lokal småhandel, så än idag med tillskott av uteserveringar. Några av de äldsta husen i Malmö ligger vid Lilla torg. Bland annat ett rött korsvirkeshus från 1500-talet som tillsammans med huset bredvid kallas Hedmanska gården. I husen inne på gården finns ett rikt kulturliv med konserter, konstutställningar och butiker (Malmö stad u.å, Lilla torg – en livlig mötesplats). Torget har kullerstensbeläggning och plattare naturstenar i gångar som bildar ett kors över torget, för tillgänglighetens skull. Det ger även visuell tydlighet i var stråken går. Längs alla fyra sidor av torget finns låga hus med butiker, caféer och restauranger. Torget har under soliga dagar en ständig ström av människor och de många uteserveringarna är välbesökta både dag- och kvällstid. Mitt på torget står sommartid tre urnor med planteringar och emellanåt ställs konstverk ut, exempelvis en överdimensionerat stor lampa vintertid. Längs ena sidan torget finns ett fåtal cykelplatser vilka vid observationstillfället var översvämmade av cyklar, som spridit sig till hela de två sidor som inte vetter direkt mot uteserveringar utan har gångstråk mellan serveringar och butiker

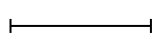
och de bänkar och lyktor som utgör torgets inre kanter. Alla sittplatser finns längs kanterna av torget, ingen mitt på. Brunnen/fontänen har informella eller sekundära sittplatser, annars är alla sittplatser tydliga i form av bänkar och stolar.

LEGEND

1. Cykelplatser
2. Bänkar
3. Planteringar
4. Uteservering
5. Fontän
6. Konst

 Här befann vi oss

10m

34. Plan över Lilla torg. Sommartid kantas torget av uteserveringar. Papperskorgar och belysning finns utspridda längs torgets kantzoner. Illustration på kartbild.

Bildkälla: Google maps

35. Vy över Lilla torg

36. En vy över mötesplatsen på torget.

37. En vy över torgets fontän med folk som njuter av uteserveringarna samt passerar torget.

38. Vy över cykelparkeringen som finns på torget. En dag som denna var det väldigt fullt och alla cyklar fick inte plats.

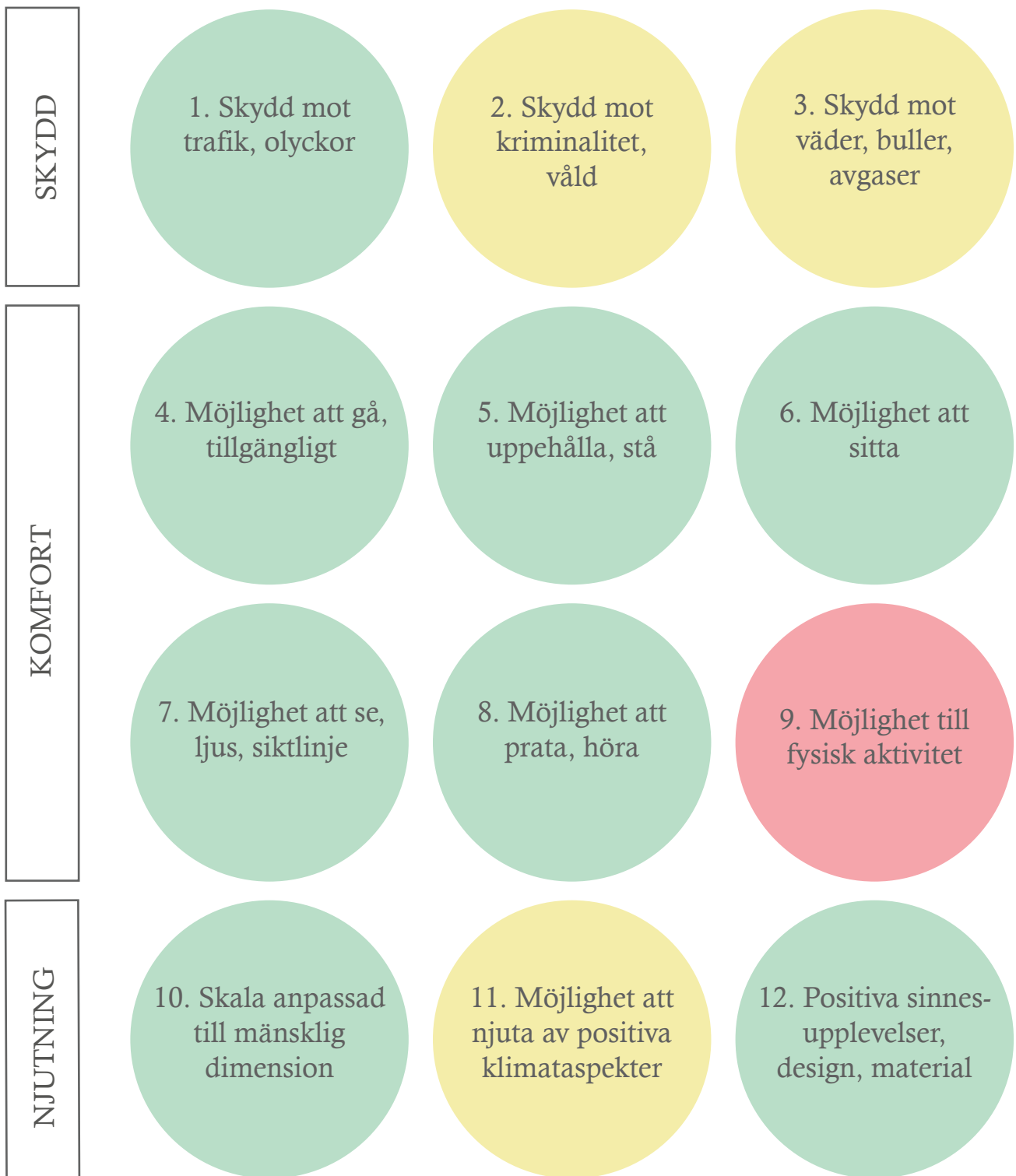

39. En kvälls vy över torget, uteserveringarna är öppna och det finns mycket belysning och torget i sig har liv på grund av kaféerna eller barerna.

40. Vy av torget från en annan vinkel

LILLA TORG

41.

GOD

MEDEL

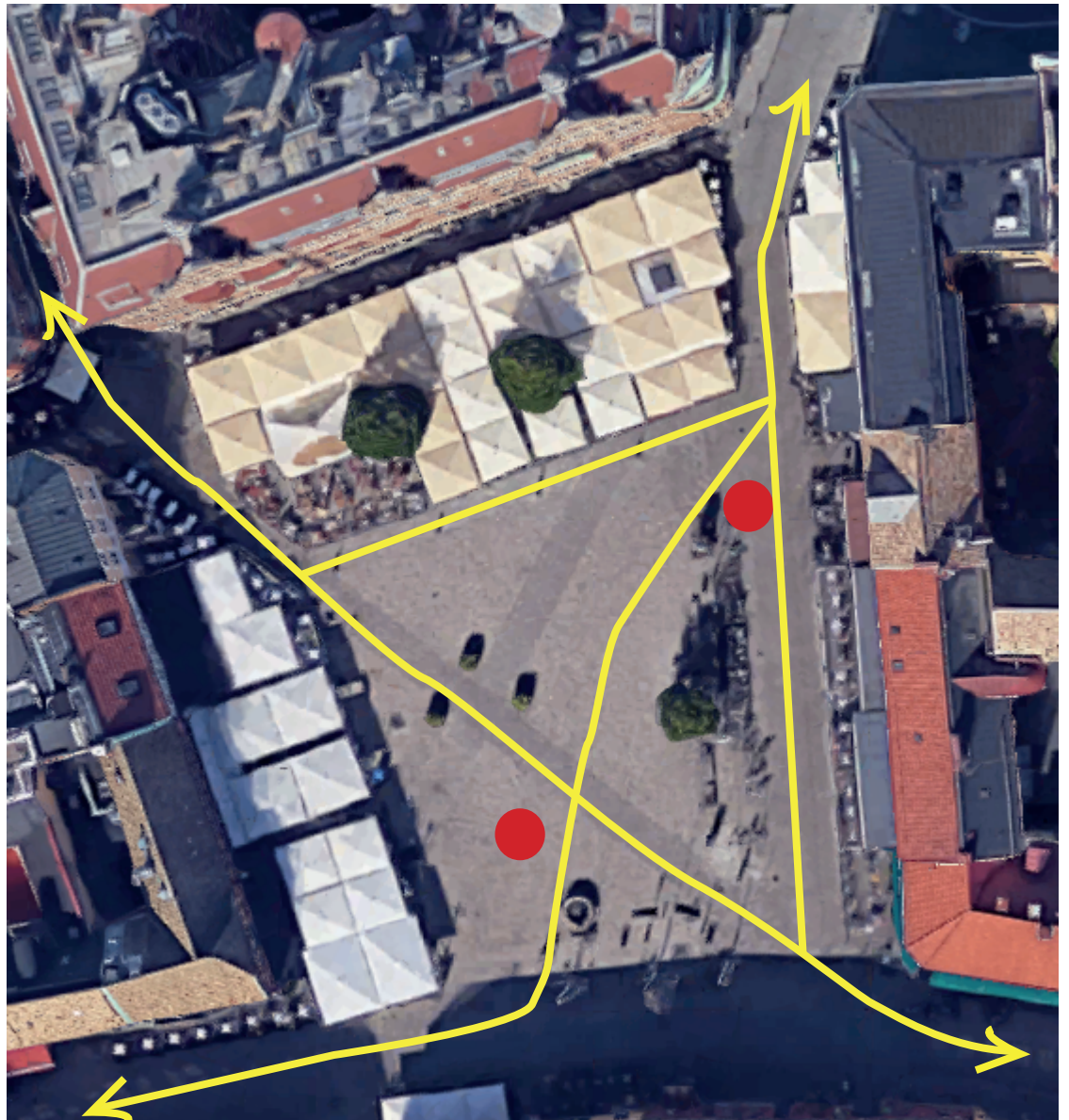

DÅLIG

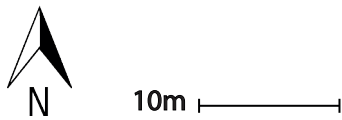
Användning & utrustning	Lilla torg, tors 13/7 kl 16-17, soligt
Ålder	
Unga	150+ (ca 30%)
Medelålder	200+ (ca 40%)
Äldre	150+ (ca 30%)
Kön	
Kvinna	250+ (ca 50%)
Man	250+ (ca 50%)
Aktivitet	
Nödvändig	Fåtal (max 10%)
Valbar	80+ (ca 20%)
Social	410+ (ca 80%)
Uppehåll	
Passage	50+ (ca 10%)
Max 10 min	50+ (ca 10%)
Minst 20 min	400+ (ca 80%)
Utrustning	
Bänkar	2+Fontän +Uteserveringar längs 3 av 4 sidor
Cykelplatser	18+ många informella
Vindskydd	Ja, husväggar & vegetation
Vatten/fontän	Ja
Konst	Ja, tillfälliga installationer + gammal telefonkiosk
Planteringar	Ja, mitt på torget
Belysning	God
Papperskorgar	5
Övriga Faktorer	
Hög/låg hastighet (bil, cykel, gång)	Låg
Mur/barriär	Ja & Nej
Antal nivåer	En
Objektorientering	Mötas & Rygg mot rygg
Avstånd	Ca 0,5 m – ca 50 m (Ca 50 m långt, ca 45 m brett)

42.

Rörelsemönster Lilla torg

● Här befann vi oss

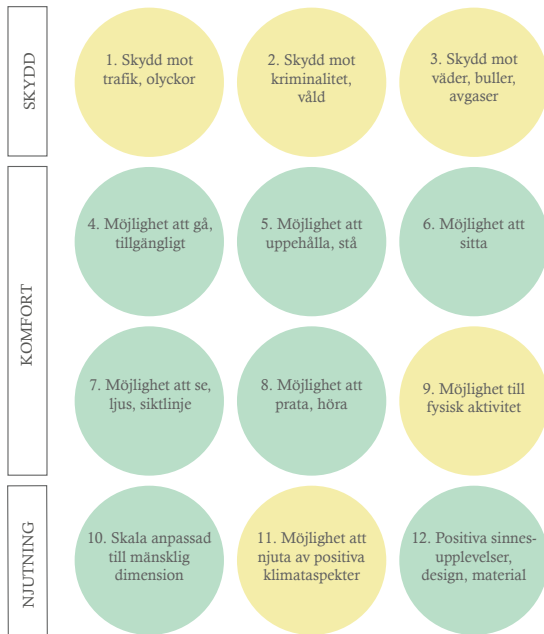

43. Rörelsemönster Lilla torg. Strukturerat, delvis målinriktat.
Illustration på kartbild. Bildkälla: Google maps.

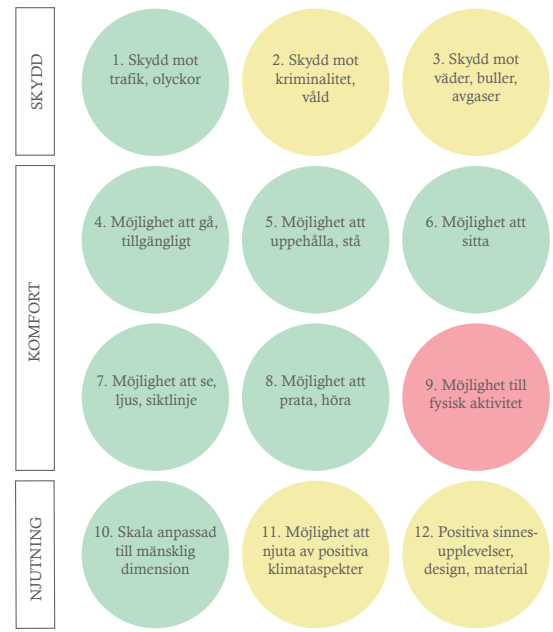
4.5 Sammanställning

4.51 Gehls 12 kvalitetskriterier

TRIANGELN STATION

DAVIDSHALLS TORG

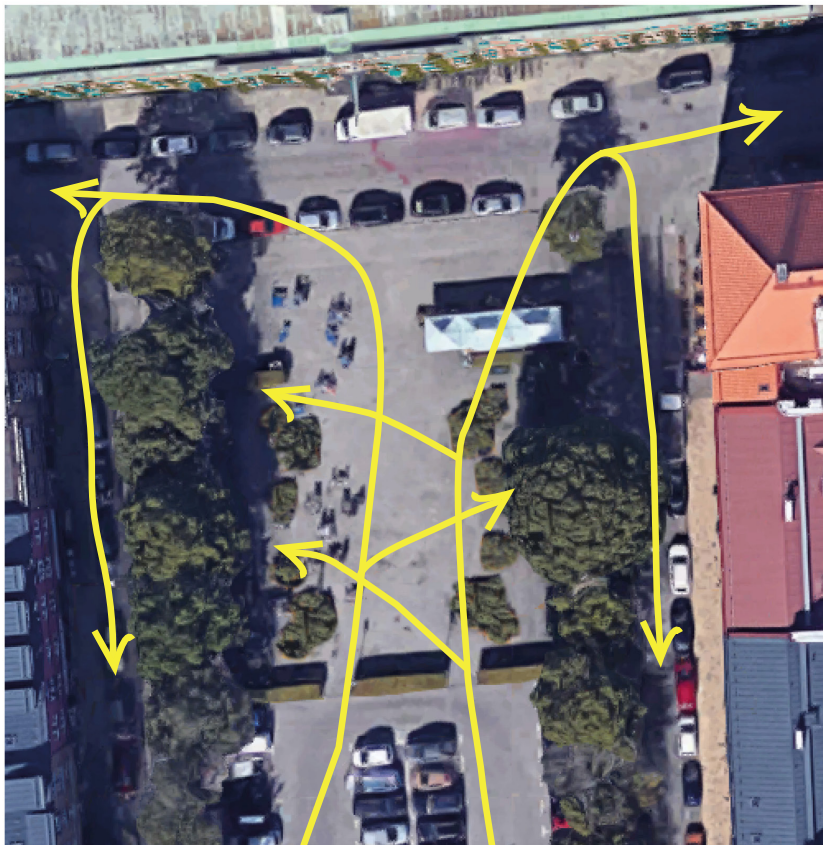
LILLA TORG

4.52 Användning och utrustning

Användning & utrustning	Triangeln station, tis 4/7 kl 16-17, soligt	Davidshallstorg, tors 6/7 kl 16-17, soligt	Lilla torg, tors 13/7 kl 16-17, soligt
Ålder			
Unga	110+ (ca 50%)	18 (ca 50%)	150+ (ca 30%)
Medelålder	70+ (ca 30%)	15 (ca 40%)	200+ (ca 40%)
Äldre	30+ (ca 10%)	4 (ca 10%)	150+ (ca 30%)
Kön			
Kvinna	90+ (ca 40%)	26 (ca 70%)	250+ (ca 50%)
Man	120+ (ca 60%)	11 (ca 30%)	250+ (ca 50%)
Aktivitet			
Nödvändig	60+ (ca 30%)	0 (0%) Trottoarer på sidorna om torget	Fåtal (max 10%)
Valbar	50+ (ca 20%)	26 (ca 70%)	80+ (ca 20%)
Social	100+ (ca 50%)	11 (ca 30%)	410+ (ca 80%)
Uppehåll			
Passage	130+ (ca 60%)	19 (ca 50%)	50+ (ca 10%)
Max 10 min	60+ (ca 30%)	11 (ca 30%)	50+ (ca 10%)
Minst 20 min	20+ (ca 10%)	9 (ca 20%)	400+ (ca 80%)
Utrustning			
Bänkar	22+sekundära. Längs 3 av 4 sidor & mitt på torget.	9 + caféstolar. Längs 3 av 4 sidor & mitt på torget.	2 +fontän +uteserveringar längs 3 av 4 sidor.
Cykelplatser	280 + 27 hyrcyklar	0 (många utanför)	18+ många informella
Vindskydd	Ja, kupolen, vegetation	Ja, vegetation	Ja, husväggar & vegetation
Vatten/fontän	Nej	Nej	Ja
Konst	Nej (men speciell markbeläggning)	Ja, i planteringar	Ja, tillfälliga installationer +gammal telefonkiosk
Planteringar	Ja, rundlarna	Ja, utspritt	Ja, mitt på torget
Belysning	God	God	god
Papperskorgar	15	3 + 1 för hund	5
Övriga Faktorer			
Hastighet	Hög+Låg	Låg	Låg
Mur/barriär	Nej	Ja, häckar	Ja & Nej
Nivåer	En	En	En
Objektsorientering	Mötas	Mötas	Mötas & Rygg mot rygg
Avstånd	Ca 0,5 – 85 m	Ca 0,5 – 40 m	Ca 0,5 – 50 m

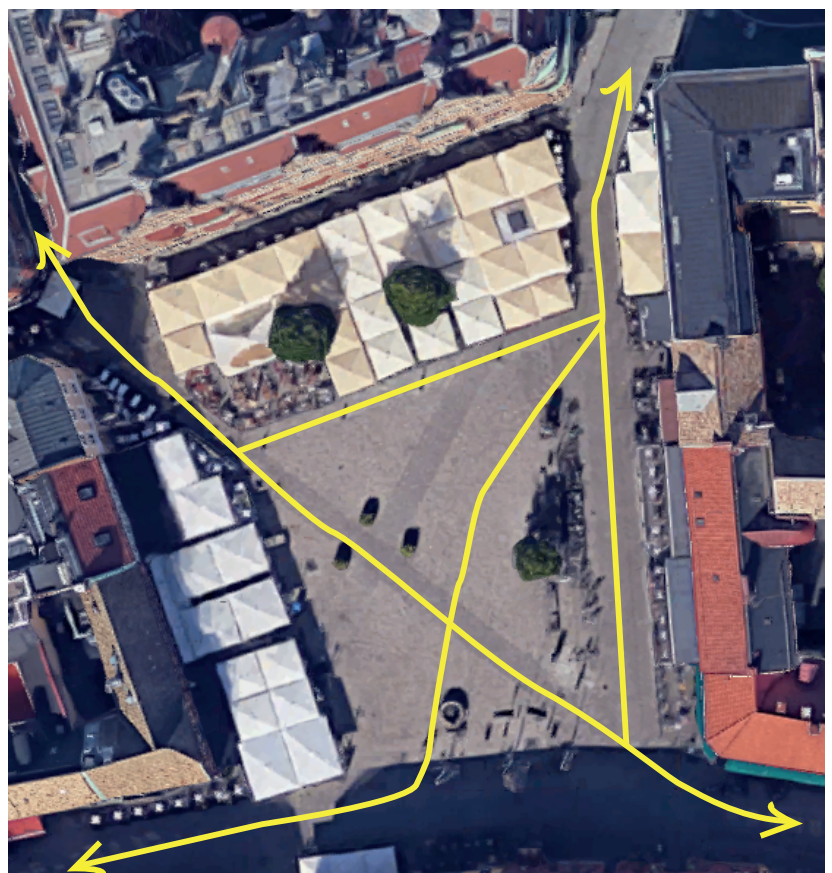
4.53 Rörelsemönster

Davidshallstorg

10m

46.

Lilla torg

10m

Triangeln station

10m ———

47.

5. | Resultat & Diskussion

5.1 | Jämförelser av resultaten

5.1.1 | Gehls 12 kvalitetskriterier

5.1.2 | Användning och utrustning

5.1.3 | Rörelsemönster

5.2 | Diskussion

5.3 | Tillämpning och vidare studier

5. Resultat och Diskussion

5.1 Jämförelse av resultaten

Efter att ha studerat tre torg i Malmö kan både likheter och skillnader urskiljas mellan platserna. Genom att skatta Gehls 12 kvalitetskriterier på varje plats, tycks skillnaderna mellan torgen vara ganska små. Det kan bero på att kriterierna är översiktliga och skapar en bild av platsen som helhet mer än att gå in på detalj. Gehls kriterier kan även tolkas på olika sätt utifrån vem man är som individ och vad man läser in i kriterierna. För att exemplifiera detta kan kriteriet "möjlighet att sitta" tolkas på många sätt, det kan innebära vitt skilda typer av sittplatser såsom en trevlig bänk, till knölig sten, vad man räknar in som en sittplats beror på den som analyserar platsen. Kriteriet tar heller inte med antal sittplatser i beräkning vilket i sig kan ge en skev bedömning av faktiska möjligheten att sitta. Därför valde vi att komplettera med en tabell som utgår från Gehls tankesätt och resonemang men som går mer in på detaljer som utrustning och utformning kopplat till faktisk användning. På de viset kunde vi bland annat se hur många bänkar, cykelplatser, vindskydd etc. som nyttjades jämfört med antal besökare. Det tillsammans med observation av rörelsemönster har gett en större insikt om huruvida platserna är kvalitativa eller inte, utifrån främst Gehls resonemang.

5.11 Gehls 12 kvalitetskriterier

Triangeln stations kvalitetskriterier:

Platsen har medel med skydd eftersom det finns trafik runt om som bidrar till buller och avgaser. Det finns bra med platser och det är väldigt tillgängligt. Det finns en del växtlighet på torget och det ger positiv sinnesupplevelse. Torget är väldigt öppet och skalan blir inte helt anpassad till mänsklig dimension.

Davidshallstorg kvalitetskriterier:

Torget har fått medel i kriteriet skydd, eftersom det går inte att undvika trafik, buller eller avgaser då torget är centralt beläget. Det har däremot fått bra när det gäller komfort (sitta, gå, uppehålla och stå). Det finns dock inte möjlighet till fysisk aktivitet då torget är en plats för att sitta och umgås eller ta sitt kaffe under lunchrasten. Rumsligheten bidrar till att skalan blir anpassad till mänsklig dimension. De höga byggnaderna, växtligheten som skapar ett rum. Torget har inte mycket variation och är uppbyggt på ett simpelt sätt.

Lilla torg kvalitetskriterier:

Precis som de andra torgen, har Lilla torg också fått medel i kriteriet skydd, samma princip som Davidshallstorg, men en aning bättre eftersom Lilla torg har närhet till en större parkering för besökare. Parkeringen finns norr om torget. Torget har en historisk upplevelse vilket ger ett bra kriterium för sinnesupplevelse och design.

5.12 Användning och utrustning

Det visade sig att Triangeln station hade långt fler besökare än Davidshallstorg under de liknande tids- och väderförhållanden som rådde vid observationstillfällena på de båda platserna. Cirka hälften av användarna på Triangeln station utgjordes av unga (under 30 år) enligt grov uppskattning. Detsamma gäller för Davidshallstorg. Cirka hälften som besökte Triangeln station var kvinnor medan det var övervägande (ca 70 %) kvinnor som besökte Davidshallstorg. På Triangeln station var aktiviteterna, enligt vår tolkning av situation och av begreppen, till hälften sociala och till andra hälften lika fördelat mellan nödvändiga och valbara. På Davidshallstorg verkade ingen av aktiviteterna passa in i kategorin nödvändig och cirka en tredjedel bedömde vi som sociala. Hur länge människor uppehöll sig på Triangeln station sammanföll med om aktiviteten klassades som nödvändig, valbar eller social. Nödvändiga aktiviteter, som att vänta på någon, korsa torget på väg någonstans eller att parkera cykeln, pågick kortare tid än exempelvis att sitta tillsammans med någon över en fika och samtala. På Davidshallstorg pågick dock aktiviteter klassade som valbara under mycket kort tid (i form av passage över torget), max 10 minuter. Det eftersom dessa personer var där själva och inte verkade ta in omgivningen. De strosade långsamt framåt med blicken fäst på en mobiltelefon som de höll i handen. En sådan aktivitet har Gehl inte med i någon av aktivitetskategorierna, så vi valde att kategorisera den under valbar eftersom aktiviteten inte är helt nödvändig, är beroende av väder och yttre förhållanden, men inte social på det vis vi tolkar Gehls definition då vi inte vet vad som fanns på deras skärmar. I princip alla människor som utförde sociala aktiviteter under längre tid än som allra flyktigast, satt ner på någon av de olika typer av bänkar som finns på de båda torgen Triangeln station och Davidshallstorg, samt på de tillfälliga caféstolar som fanns på Davidshallstorg. Det fanns gott om sittplatser och möjlighet att välja.

På Lilla torg räknade vi in de användare som befann sig på uteserveringarna eftersom de upplevs

som en del av torget. Ett antal människor gick antingen tvärs över torget, strosade och fotograferade byggnaderna eller stod och pratade med någon bekant en stund. Ett fåtal personer satt på bänkarna men desto fler satt längre än 20 minuter på uteserveringarnas sittplatser och iakttog folklivet. De allra flesta på Lilla torg ägnade sig åt social aktivitet, oftast i sällskap med minst en till person. Uppskattningsvis var där lika många kvinnor och män och vi märkte en något högre grad av medelålders användare jämfört mot de andra två torgen. En märkbart högre andel äldre (över 65 år) befann sig på Lilla torg jämfört mot de andra två.

Triangeln station är inte bara till ytan större utan har också många fler sittplatser, cykelplatser och papperskorgar jämfört mot Davidshallstorg vilket tyder på att utformningen av de båda torgen är väl anpassade efter antal besökare. Både Triangeln station och Davidshallstorg har en mix av vanliga markfasta bänkar med arm- och ryggstöd och sekundära, eller alternativa, sittplatser i form av kanter längs planteringar och annat. På Lilla torg, däremot, saknades både armstöd och ryggstöd på bänkarna, vilket kan göra dem svårare att använda. Längs Lilla torgs kanter finns dock en mycket tydlig semi-privat zon där det finns gott om olika typer av sittplatser på uteserveringarna. Problemet med dem är att det faktiskt kostar pengar att nyttja dem vilket inte gör dem tillgängliga för alla. Det är inget Gehl resonerar kring men värt att ha i åtanke när man räknar antal sittplatser.

Papperskorgarna användes på alla torgen och var inte överfulla, alla torgen gav även ett rent och vårdat intryck. Belysningen på alla tre torg var enligt vår definition god då den bidrog till trygghets-känsla genom att skapa tydliga rum med urskiljbara detaljer och tydliga stråk och entréer. Triangeln station har även kupolen som utgör uppgången från tågen upplyst om kvällarna. Davidshallstorg upplevde vi inte som helt tryggt på grund av ogenomsiktliga häckar runt tre av fyra sidor.

På Davidshallstorg finns mycket vegetation runt omkring som ger rumslighet och inslag av natur, men som ger viss skugga även när belysningen är på. Platsen kan upplevas otrygg på kvällarna eftersom den är insynsskyddad. Planteringar är värdefulla eftersom de kan ge vindskydd, bidra till rumslighet, ge estetiska och rekreativa värden samt mänsklig skala till platsen. De kan även användas till sekundära sittplatser vilket planteringarna på Triangeln station är ett tydligt exempel på. Triangeln station upplevs mer tryggt att vistas på eftersom rummet är öppet och det finns goda möjligheter att se in till och ut från torget. Det finns strategiskt placerade belysningsstolpar samt kupolen som lyser upp under kvällstid

Visst vind- och väderskydd fanns på alla observerade platser i form av vegetation. Triangeln station består av en stor öppen yta som är väderutsatt men längs kanterna finns möjlighet till skydd. På Lilla torg finns ett fåtal träd samt tak över vissa av uteserveringarna. På Davidshallstorg finns både häckar och stora träd.

Endast ett av torgen har inslag av vatten (som är ett naturelement). Det är Lilla torg, som har en brunn/fontän. Men den är dock inte centralt placerad så alla lägger kanske inte märke till att det faktiskt finns en vattenkälla på torget. Alla torg har däremot inslag av estetiskt genomtänkt dekoration i form av markbeläggning, planteringar, konstverk, äldre lyktstolpar, telefonkiosk (Lilla torg) och genomtänkt design överlag. Runt alla torgen finns även någon typ av intressant arkitektur vilket bidrar till upplevelsen genom att de både ramar in torget och ger visuell karaktär åt platsen. Skalan på Lilla torg är liten på grund av att husen är låga och att det finns många mindre objekt utplacerade, samt på grund av själva rummet som är närmast slutet. Det kan jämföras mot skalan på Triangeln station där höga träd, den stora kyrkan, bilvägen alldeles intill och köpcentret Triangeln som i kombination med den större arealen markyta skapar ett mer storskaligt rum. Dock har rum i rummet bildats genom via planteringar, cykelparkering, kupolen och markbeläggningsen (även om allt kanske inte finns där i syfte att ge en mer mänsklig skala).

Hastigheten på Lilla torg och Davidshallstorg upplevs som låg då det mestadels är gångtrafikanter som rör sig över torgen samt en och annan cyklist. Ingen bilväg omger Lilla torg. Davidshallstorg omges av bilvägar, dock är hastigheten låg eftersom det rör sig om mindre gator med uteserveringar längs trottoarerna och parkerade bilar och cyklister som samsas om utrymmet. När man befinner sig på en av sittplatserna på själva torget märker man inte av bilarna eller cyklisterna utanför tack vare vegetationen som ramar in och närmast omsluter en. Hastigheten på Triangeln station upplevs vara delvis låg och delvis hög. Fotgängare, cyklister, skateboardåkare med flera samsas om ytan på torget. I direkt anslutning till torget, avskilt av pollare, cykelställ och sekundära sittplatser, finns Rådmanvägen som stadsbussar och andra fordon frekvent trafikerar. Det är fri sikt från torget ut mot vägen vilket bidrar till att hastigheten kan upplevas högre än på de andra två torgen. Någon mur eller barriär fanns varken på Triangeln station eller Lilla torg, enligt vår tolkning. Det är lätt att ta sig in och ut från torgen och ta sig runt på själva platsen. Davidshallstorg har en helt öppen sida mot det gamla polishuset vilket ger ett välkomnande intryck men har däremot de täta häckarna som kan upplevas som en barriär att ta

sig förbi om man kommer från något av de hållen in mot torget. Även de markfasta planteringskärlen kan upplevas som barriärer på grund av att de ramar in och skapar mindre rum i rummet, under sommaren. De bildar då genomsiktliga låga väggar.

Antal nivåer har vi satt som en, på alla tre torg, beroende på att det inte är några tydliga nivåskillnader i marken, där du som besökare tar dig fram. Objektorienteringen är sådan att de som besöker platserna kan se varandra, orientera sig på platsen och dessutom välja var de vill sitta eller gå. Rummen är alla tydligt strukturerade och uppdelade i mindre enheter via orienteringen av objekten. Alla tre torg har sittplatser längs kantzonen, som då blir aktiv, med skydd i ryggen och utsikt mot det mest aktiva området i centrum av vardera plats. Avstånden på torgen är sådana att det går att komma nära varandra samtidigt som det går att befinna sig längre ifrån varandra. Det finns utrymme att dra sig undan en bit om så önskas, dock upplevs både Lilla torg och Davidshallstorg rumsligt som en aning för stängda för att det ska vara helt bekvämt och avslappnat att vistas där. Trots att Triangeln station upplevs som ett öppet rum har alla torgen ett längsta avstånd inom Gehls definition för socialt synfält som ligger på 100 meter.

5.13 Rörelsemönster

Efter att vi hade utfört observationerna fanns det en tydlig rörelse åt vilken riktning människor rörde sig mot.

Triangeln station: Eftersom det är ett torg som är anknutet till en station, ett shopping center nästintill samt en busstation, finns det mest rörelse mot den riktningen. Det finns även bostäder runt om torget därför finns det rörelse runt omkring med ändamål Triangel station eller Triangeln shopping. Det finns en tydlig struktur över rörelsemönstret då det finns ett mål för folk att ta sig till.

Davidshalsstorg: Ett mindre rektangulärt torg som är beläget i närhet av uteserveringar, parkering, gata och bostäder. Torget har en mindre tydlig rörelsemönster då det upplevs att besökarna oftast passerar förbi. Från parkeringen till andra sidan av gatan eller till uteserveringarna. Vid goda väderförhållanden stannar folket på torget för att sitta.

Lilla torg: Ett historiskt torg som är betydelsefullt för Malmö samt turister, "Lillan" som det brukar kallas för bland befolkningen. Här passerar det förbi människor dagligen, till och från arbete mot gågatan. Uppehåll på en av uteserveringarna och avslutningsvis mot parkeringen eller Malmö Centralstation.

5.2 Diskussion

De frågor vi ställde oss i början av arbetet var:

- Vilka betydelser har rummets utformning och omgivning för människors användning av platsen?
- Hur ska en offentlig plats utformas för att uppnå hög kvalitet, utifrån Gehls teorier?
- Hur väl svarar de tre torg som observerats mot Gehls kriterier?

Vi tycker oss se ett tydligt samband mellan platsens utformning och dess nära omgivning med hur platsen används. Det finns många faktorer att ta hänsyn till vid observation av ett torg, som kanske är ytterligheten av en offentlig plats. Gehls aspekter och kriterier täcker inte in precis allt, eller alla målgrupper, men de är tillräckligt allmänna för att kunna applicera på fler än en plats och användas som standardkriterier att utgå ifrån vid analys. De tre torg som observerats svarar överlag väl mot Gehls kriterier. De enda brister vi har upptäckt handlar trygghetsaspekten på Davidshallstorg. Det är svårt att dra slutsatser om trygghet endast utifrån Gehls 12 kvalitetskriterier eftersom de är breda och beroende av andra aspekter på detalj- och individnivå. Därför kan inga slutsatser dras i detta arbete, men en diskussion kan föras.

Det kan också anses vara en brist att platserna inte riktigt lämpar sig för fysisk aktivitet (sport), men det anser vi inte att just torg måste kunna erbjuda. I övrigt bygger alla tre torg på de kvaliteter som Gehl anser viktiga för socialt liv och trivsel. Det finns en blandning av funktioner i torgens närmiljö och en mångfald av brukare på torgen. Det finns inslag av sådant som fascinerar och sådant som ger ro. Det är tydligt vart torgen börjar och vart gatan tar vid, samt vart det är tänkt att människor ska gå, om inte via fysiska "väggar" så via skifte i markbeläggning. Det finns en tydlig strukturering av rummen med staden som kontext och torgen är dessutom sammankopplade via gågatan vilket skapar en ström av människor i princip varje dag. Enligt Lynch kan torg liknas vid noder där stråk sammanstrålar. Applicerar man Lynch tankesätt här syns det tydligt att det stämmer. Även Space syntax förklarar sambandet mellan rörelsemönster i stor skala och vilka platser som blir mest befolkade. Det är alltså viktigt att ta hänsyn till inte bara hur en plats är utformad, utan även hur den länkas samman med andra platser.

Lilla torg har många besökare under sommartid, vilket kan bero på att läget är centralt, så ett flertal kategorier av människor rör sig i närmiljön, exempelvis kontorsarbetare på lunchrast, shoppingsugna och turister. Samt att uteserveringar attraherar besökare. Av egna erfarenheter sedan tidigare skiljer det sig åt under vintertid då det blir färre besökare på grund av väderförhållanden samt uteserveringar som stänger. Om man räknar bort uteserveringarna finns det endast två små bänkar att utnyttja, annars får man indirekt betala för att sitta på uteserveringen. Davidshallstorg upplevs likt ur ett rumsligt perspektiv, dock kommer inte lika många besökare till Davidshallstorg som till Lilla torg. Detta kan bero på att Davidshallstorg är beläget utanför gågatan samt Lilla torgs historiska byggnader och aktiva nattliv. Både Whyte och Jacobs anser liksom Gehl att både funktionsblandning och samlingspunkter är en nyckel till frekvent använda utemiljöer, vilket alltså verkar stämma.

Lilla torg drar till sig turister, semesterfirare och lokalbefolkning. Som andra äldre (medeltida) stadsdelar och platser har det gamla historiska Lilla torg värden som gynnar livet mellan husen. Det vill säga de valbara och sociala aktiviteterna. Att det faktiskt är så tycker vi oss ha sett genom våra observationer på de tre torgen i Malmö och genom att uteserveringarna på torget lockar så många människor. Men vad vore Lilla torg utan uteserveringarna eller butikerna. Trots de historiskt värdefulla husen, hade det varit lika välbesökt? En slutsats är att alla ingredienser behövs för att baka en kaka, det vill säga att alla delar är viktiga och i samspel bildar de en fungerande helhet. De olika torgen är byggda under olika stilideal vilket tydligt märks i design av de olika ingående elementen som sådana. Sittplatser, markbeläggning, formspråk och antal cykelplatser är några exempel. Även husen som ramar in torgen tillhör olika epoker och bidrar till de något olika atmosfärerna på platserna. Lilla torg upplevs cirkulärt vid besök

men på plan är det mer kvadratisk detta kan bero på att rumsligheten, materialvalet, uteserveringarna och växtligheten skapar den cirkulära upplevelsen.

Tidsepoker har genom våra exempel visat sig, precis som Gehl nämner, spela en stor roll för gestaltningen. Ju modernare desto mer storskaligt och mindre detaljerad arkitektur. Med små medel kan man dock åstadkomma mycket. Se exemplet Triangeln station där man arbetat med mönster i markbeläggningen, eller Davidshallstorg där man placerat ut cafémöbler. Där finns även små planteringar som bidrar till något trevligt att låta blicken vila på medan man sitter ner eller passerar över torget, samt några till storleken mindre, konstverk. Alla dessa delar poängterar Gehl som viktiga för upplevelsen av rummet, för ökad trivsel och för tillfällen till både valbara och sociala aktiviteter. Dessa inslag i utemiljön bidrar även enligt Grahn, Kaplan & Kaplan, med flera till rekreation, återhämtning och en känsla av välbefinnande vilket ger förutsättningar för en kvalitativ och trygg plats. Grahns åtta karaktärer rofylldhet, vildhet, artrikedom, rymd, allmänningen, lustgården, centrum/fest och historia/kultur kan alla i högre eller lägre grad appliceras på respektive torg. Rofylldhet kan appliceras beroende av omständigheter som trafik, folkliv etcetera. Vildhet och artrikedom kan appliceras på Davidshallstorg men inte lika mycket på de två andra platserna på grund av lågt inslag av vegetation i förhållande till platsens rymd. Allmänningen, lustgården och centrum/fest kan alla i varierande grad appliceras på alla torgen. Särskilt Lilla torg har högt inslag av centrum/fest, samt mycket tydliga inslag av historia/kultur. Dessa karaktärer beskriver alltså platsens identitet och upplevelsen av den.

Genom objekt och objektsorientering kan upplevelsen av en plats påverkas och våra känslor till viss del styras. Vegetationen bildar avskärmande väggar runt Davidshallstorg vilket skänker rekreativ värden men också bidrar till att det inte blir lika öppet mellan torg och uteserveringarna som på Lilla torg. Därmed förloras kontakten mellan torget och de som besöker uteserveringarna. På Lilla torg finns det inte vegetation som avskärmande väggar, men detta beror antagligen på att det inte finns någon biltrafik i direkt anslutning till torget. Eftersom det finns biltrafik runt om Davidshallstorg kan det vara tacksamt att ha vegetation som avskärmande väggar då det skapar trygghet och stänger ute störande

intryck. Lilla torg upplevs av oss som äkta, fascinerande och mysigt och har överlag en detaljrik mindre skala. Där finns sådant som påminner om historia samtidigt som det finns plats för modernare inslag och kultur. Det upplevs hemtrevligt, som att en semiprivat zon flyttat in i det offentliga rummet. Där finns också olika typer av butiker och matställen vilket lockar flera målgrupper under olika tider på dygnet. Davidshallstorg är byggt under en senare tid och är omgärdad av bilar. Torget är ett rum i sig, sedan tar bilarna plats mellan torget och husen där människorna finns. Det är en mer storskalig design och inte lika intim relation mellan privat och offentlig zon som på Lilla torg. Trots utplaceringen av cafémöbler går en skarp rumslig gräns, vilket Gehl inte är optimalt för folklivet och känslan av trygghet. Det bästa är enligt honom en flytande zonindelning mellan offentligt och privat eftersom det gör det enklare att ta sig mellan det privata och det offentliga rummet. Triangeln station har en mix av semi-privat och offentlig zon över hela torget vilket gör det intressant, befolkat och levande. Det är samtidigt inte ont om rörelseutrymme vilket är positivt. Enligt Appletons Prospect - Refuge theory föredrar vi att uppehålla oss på platser med skyddande element bakom ryggen och fri sikt framför oss. Resonemanget kan appliceras på de studerade platserna genom att titta på de sittplatser som utnyttjades i torgens kantzoner. Gehls teorier stämmer överens med detta då han förespråkar aktiva kantzoner och menar att människor oftast väljer att befinna sig längs kanter.

Sekundära sittplatser är exempel på hur en plats kan komma att användas kreativt och ibland oförutsett, vilket också kan göra den mer intressant. Triangeln station är som tidigare nämnts ett tydligt exempel på det. Det har genom observationerna och litteraturstudien visat sig vara en kombination av flera faktorer som gör en plats kvalitativ och trevlig. Inslag av olika objekt, varierad växtlighet, differentierade sittplatser, god belysning, tillgång till väderskydd, papperskorgar, cykelställ med mera behövs också för att ett torg ska upplevas både kvalitativt och tryggt enligt Gehl, vilket vi anser stämma. Att ta hänsyn till den mindre skalan i ett större rum är alltså en metod för att få till kombinationen och skapa trivsamma platser. De äldre städerna har många småskaliga rum medan modernare städer har byggts och planerats utifrån ett fågelperspektiv (Gehl, 2011). Idag har dock trenden enligt oss vänt och den funktionsblandade nära staden kan närmast sägas vara ett modedefenomen.

Det har visat sig finnas stora samband och likheter mellan de olika författarnas teser och teorier som vi tittat på, både vad gäller tankesätt kring människan som en social varelse och inställning till den byggda miljön i förhållande till människan. Det som skiljer sig åt är metoderna som används för att analysera och förstå människors beteenden och den offentliga miljön, men resultaten och slutsatserna blir oftast desamma eller väldigt lika. Vi har egentligen inte hittat något som talar emot Gehls resonemang och teser, utan snarare förstärker och förklarar dem vidare. Möjligen utgår de alla från varandras teser och resonemang, möjligen är det så att vi endast sökt i de källor som håller sig inom samma ämnesområden det vill säga miljöpsykologi, landskapsarkitektur och stadsplanering. Dock tror vi inte att det är ett problem för detta ändamål eftersom miljöpsykologin i stort och de teorier och begrepp både Gehl och andra står för är väl etablerade och anses pålitliga inom vårt yrkesfält.

Varje plats vi studerat har sin unika identitet och sammanhang men bygger på samma grundfunktioner och liknande utformning. Som landskapsarkitekt kan du ställas inför varierande planerings- och designuppdrag. För att kunna bidra till så kvalitativa och trygga platser som möjligt är det viktigt att kunna anpassa gestaltningen efter varje unik plats och dess omgivning, i relation till dess användare.

5.3 Tillämpning och vidare studier

Vi tror att en plats lever och formas med de som använder den vilket även Gehl och andra nämnda forskare pekar på. Offentliga platser ska vara mångfunktionella och rikta sig mot ett stort antal målgrupper. Hur tar människor sig till och från torget? Hur inverkar det på användningen av platsen och hur platsen upplevs? Vad händer med den mänskliga skalan och kvalitén i rummet? I samband med den fysiska planeringen bör det tas hänsyn till små skalor i det stora rummet och funderas på vad som skapar ett omtyckt torg. Genom att titta tillbaka på historiska torg som har de byggstenar och de skalor som bland andra Gehl menar är viktiga, kan vi inspireras till att utforma torg som möter mänskliga behov av olika aktiviteter som innebär social samvaro och plats för vila.

Genom att kombinera Space Syntax som teori och analysmetod med Gehls skulle en bredare och djupare förståelse för användning av stadens rum, nätverk och mötesplatser i olika skalor och nivåer kunna främjas. Det vore intressant att gå vidare med detta och applicera flera teorier i lager för att se hur de korrelerar med varandra och för att få en djupare insikt i hur stadens rum och nätverk samspelar med varandra, utifrån behov och användning. Det är något som är viktigt i både planeringsprocesser och designprocesser, att inte glömma varken delar eller helhet.

6. Referenser

Abarkan, A. (u.å). Urbanmorfologi - Teorier om stadsform. Föreläsning, KTH.

<https://www.kth.se/social/upload/50572165f276541bd6000001/A.%20Abarkan%20Morf%3ATy-pol%20%20P.%20KTH-A%2014%20sept%2012.pdf>

[Tillgänglig 2017-08-25]

Altman, I., Zube, E, H. (1989). Public places and spaces. Human behaviour and environment. Plenum Press, New York

Appleton, J. (1996). The Experience of Landscape. 2 uppl. John Wiley, Chichester

Bell, P. A. et al. (2001). Environmental Psychology. Harcourt College Publishers, Fort Worth

Gehl, J. (2010). Cities for People. Islands press, Washington

Gehl, J. (2011). Life between buildings: Using public space. Island press, Washington

Gentili, B. (2008). Lilla torg. <http://malmo.se/Kultur--fritid/Kultur--noje/Arkiv--historia/Kultur-arv-Malmo/L-O/Lilla-torg.html>

[Tillgänglig 2017-06-03]

Giddens, A. (2007). Sociologi. Översättning Nilsson, B. Studentlitteratur, Lund

Grahn, P. (1991). Om parkers betydelse: Parkers möjligheter att underlätta och berika föreningsverksamhet och arbete på daghem, skolor, servicehus och sjukhus. Diss. Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp

Grahn, P. (2005). Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar, i Johansson M. & Küller M. (red.) Svensk miljöpsykologi. Studentlitteratur, Lund. Ss. 245-262.

Hallgren R. (2014). Plats och känsla. Dialogos förlag, Falun

Hjalmarsson, T. (2007). Ljussättning av det lilla trädgårdsrummet. Institutionen för landskapsplanering, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp

Jacobs, J. (1993). *The Death and Life of Great American Cities*. Vintage Books, New York

Johansson, M., Küller M. (2005). *Svensk miljöpsykologi*. Studentlitteratur, Lund

Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature - a psychological perspective*. Cambridge University Press, New York

Kaplan, S. (1995). The restorative benefits of nature: toward an integrative framework, i *Journal of environmental psychology*, 15 uppl, 3, 1995. Ss. 169-182.

LTU: Luleå Tekniska Universitet (2013). Kursplan Urbanmorfologi 7,5 högskolepoäng.
<https://www.ltu.se/edu/course/F70/F7003B/F7003B-Urbanmorfologi-1.68111?kursView=kursplan>
[Tillgänglig 2017-08-28]

Lynch, K. (1960). *The image of the city*. The technology press & Harvard university press, Cambridge

Malmö stad (u.å). Davidshallstorg. <http://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Malmos-stadsmiljo/Arkitekturguide-till-Malmo/1900---talet/Davidshallstorg-.html>

Malmö stad (2014). Översiktsplan för Malmö. Planstrategi.
http://malmo.se/download/18.5bb0a05f145db1bc43d6ac4/1491302698823/OP2012_planstrategi_antagen_140522.pdf
[Tillgänglig 2017-07-09]

Malmö Stad (u.å). Lilla torg - en livlig mötesplats.
<http://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Malmos-stadsmiljo/Torg-A-O/Lilla-Torg.html>
[Tillgänglig 2017-07-09]

Manzo L, C., & Devine-Wright P. (2014). *Place attachment : Advances in theory, methods and applications*. Routledge, Oxford

NE (u.å). Offentlig plats. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/offentlig-plats>
[Tillgänglig 2017-07-15]

NE (u.å). Perception.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/perception>

[Tillgänglig 2017-08-15]

NE (u.å). Torg.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/torg>

[Tillgänglig 2017-08-15]

Riksbyggen (2017). En kort historia om ditt stadsrum. Informationsskylt på gamla polishuset invid Davidshallstorg, Malmö.

Riksbyggen (2016). Brf NEO Davidshall. <https://riksbyggen.se/ny-bostad/aktuella-projekt/skane/davidshall>

[Tillgänglig 2017-08-15]

Space Syntax. (2017). Professor Bill Hillier.

<http://www.spacesyntax.com/contact/europe/uk/staff/professor-bill-hillier>

[Tillgänglig 2017-08-20]

Spacescape (u.å). Nätanalyser.

<http://www.spacescape.se/teori/sa-mater-vi-stad/natanalyser>

[Tillgänglig 2017-08-20]

White (2015). S:t Johannesplan och Konsthallstorget.

<http://www.white.se/projects/st-johannesplan-och-konsthallstorget/>

[Tillgänglig 2017-02-03]

Whyte, W. H. (1980). The social life of small urban spaces. Conservation foundation, Washington

7. Bilder och figurer

1. Trappsteg, Santorini Grekland. Foto: Kani Karem [2017-08-14]

2. Park, Belgrad Serbien. Foto: Kani Karem [2017-07-26]

3. Davidshallstorg med näromgivning. Källa: Hitta.se <https://www.hitta.se/kartan!~55.59980,12.99935,16z/tr!i=Ilq3oeBS/search!q=Davidshallstorg%20Malmö!b=55.59862:12.99541,55.60166:13.00558!sg=true!t=combined/tileLayer!l=3/droneview!id=ad801400-ae78-4e59-9805-f5a4be284b04!m=1>

[Tillgänglig 2017-09-03]

4. Torgens placering i Malmö stadskärna. Källa: Hitta.se <https://www.hitta.se/kartan!~55.59806,13.00197,14.028781766366295z/tr!i=Ilq3oeBS/search!q=Malmö!b=55.58818:12.98306,55.60793:13.02088!sg=true!t=combined>

[Tillgänglig 2017-09-03]

5. Lilla torg med näromgivning. Källa: Hitta.se

<https://www.hitta.se/kartan!~55.60660,13.00000,16z/tr!i=Ilq3oeBS/search!i=2001314259!q=Lilla%20Torg%20Malmö!t=single!st=plc!a=55.60497:12.99879/tileLayer!l=3/droneview!id=152c12b5-9550-4e6a-abf5-72b017f41e88!m=1>

[Tillgänglig 2017-09-03]

6. Triangeln station med näromgivning. Källa: Hitta.se <https://www.hitta.se/kartan!~55.59396,12.99993,16z/tr!i=Ilq3oeBS/search!q=Triangeln%20station%20Malmö!b=55.59118:12.99616,55.59891:13.00663!sg=true!t=combined/tileLayer!l=3/droneview!id=f357c3e4-f7e3-4c4f-a4e7-f09819b181ef!m=1>

[Tillgänglig 2017-09-03]

7. Gågata, Belgrad Serbien. Foto: Kani Karem [2017-07-27]

8. Diagram av aktivitetsmönster. Illustration: Lisa Jakobsson Törmä

9. Skiss över zonindelning. Illustration: Lisa Jakobsson Törmä

10. Gehls 12 kvalitetskriterier. Illustration: Kani Karem & Lisa Jakobsson Törmä

11. Puerto rico, Gran canaria. Foto: Kani Karem [2016-12-20]
12. Promenad längs Östersunds gågata. Foto: Lisa Jakobsson Törmä [2017-08-07]
13. Formulär - Användning och utrustning. Baserat på Gehls teorier och begrepp
14. Plan över Triangeln station. Källa: Google maps <https://www.google.se/maps/place/Station+Triangeln/@55.5942762,13.0005893,120m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x4653a15088f4b403:0xe4e4bf4a14ecb10!8m2!3d55.593207!4d13.0014709> [Tillgänglig 2017-09-03]
15. Vy Triangeln station. Foto: Lisa Jakobsson Törmä [2017-08-18]
16. Detalj Triangeln station. Foto: Kani Karem [2017-03-20]
17. Vy framför kyrkan, Triangeln station. Foto: Kani Karem [2017-03-20]
18. Detaljer Triangeln station. Foto: Lisa Jakobsson Törmä [2017-08-18]
19. Kväll Triangeln station. Foto: Kani Karem [2017-03-25]
20. Kväll Triangeln station. Foto: Kani Karem [2017-03-25]
21. Kvalitetskriterier Triangeln station. Illustration: Kani Karem & Lisa Jakobsson Törmä
22. Formulär Triangeln station. Baserat på Gehls teorier och begrepp
23. Rörelsemönster Triangeln station. Illustration på kartbild från Google maps.
Illustration: Kani Karem. Bildkälla: Google maps <https://www.google.se/maps/place/Station+Triangeln/@55.5942762,13.0005893,120m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x4653a15088f4b403:0xe4e4bf4a14ecb10!8m2!3d55.593207!4d13.0014709> [Tillgänglig 2017-09-03]
24. Plan över Davidshallstorg. Källa: Google maps. <https://www.google.se/maps/place/Davidshallstorg,+211+45+Malm%C3%B6/@55.599146,12.997485,231m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x4653a156e-ee69ef3:0xe2edf2ffeb00a128!8m2!3d55.5990829!4d12.9980378> [Tillgänglig 2017-09-03]
25. Vy Davidshallstorg. Foto: Kani Karem [2017-06-02]
26. Vy sittplatser Davidshallstorg. Foto: Kani Karem [2017-06-02]
27. Vy fasad Davidshallstorg. Foto: Kani Karem [2017-06-02]
28. Detaljer Davidshallstorg. Foto: Lisa Jakobsson Törmä [2017-08-18]
29. Kväll Davidshallstorg. Foto: Kani Karem [2017-08-23]

30. Kväll Davidshallstorg. Foto: Kani Karem [2017-08-23]
31. Kvalitetskriterier Davidshallstorg. Illustration: Kani Karem & Lisa Jakobsson Törmä
32. Formulär Davidshallstorg. Baserat på Gehls teorier och begrepp
33. Rörelsemönster Davidshallstorg. Illustration på kartbild från Google maps. Illustration: Kani Karem. Bildkälla: Google maps <https://www.google.se/maps/place/Davidshallstorg,+211+45+Malm%C3%B6/@55.599146,12.997485,231m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x4653a156eee69ef3:0xe2edf2ffeb00a128!8m2!3d55.5990829!4d12.9980378> [Tillgänglig 2017-09-03]
34. Plan över Lilla Torg. Källa: Google maps <https://www.google.se/maps/place/Lilla+torg,+211+34+Malm%C3%B6/@55.6055209,12.9969178,745m/data=!3m2!1e3!4b1!4m5!3m4!1s0x4653a3fdd60b159b:0xd6fb5c03e91307c2!8m2!3d55.6055179!4d12.9991065> [Tillgänglig 2017-09-03]
35. Vy Lilla torg. Foto: Lisa Jakobsson Törmä [2017-07-20]
36. Vy planteringskärl Lilla torg. Foto: Lisa Jakobsson Törmä [2017-07-20]
37. Vy kantzon Lilla torg. Foto: Lisa Jakobsson Törmä [2017-07-20]
38. Detaljer Lilla torg. Foto: Lisa Jakobsson Törmä [2017-07-20]
39. Kväll Lilla torg. Foto: Kani Karem [2017-08-23]
40. Kväll Lilla torg. Foto: Kani Karem [2017-08-23]
41. Kvalitetskriterier Lilla torg. Illustration: Kani Karem & Lisa Jakobsson Törmä
42. Formulär Lilla torg. Baserat på Gehls teorier och begrepp
43. Rörelsemönster Lilla torg. Illustration på kartbild från Google maps. Illustration: Kani Karem. Bildkälla: Google maps <https://www.google.se/maps/place/Lilla+torg,+211+34+Malm%C3%B6/@55.6055209,12.9969178,745m/data=!3m2!1e3!4b1!4m5!3m4!1s0x4653a3fdd60b159b:0xd6fb5c03e91307c2!8m2!3d55.6055179!4d12.9991065> [Tillgänglig 2017-09-03]
44. Kvalitetskriterier Alla tre torg. Illustration: Kani Karem & Lisa Jakobsson Törmä
45. Formulär alla tre torg. Baserat på Gehls teorier och begrepp
46. Rörelsemönster Davidshallstorg och Lilla torg. Illustration på kartbilder från Google maps. Illustration: Kani Karem. Bildkälla: Google maps <https://www.google.se/maps/place/Davidshallstorg,+211>

+45+Malm%C3%B6/@55.5990859,12.9958491,745m/data=!3m2!1e3!4b1!4m5!3m4!1s0x4653a156-
ee69ef3:0xe2edf2ffeb00a128!8m2!3d55.5990829!4d12.9980378 [Tillgänglig 2017-09-03],
[https://www.google.se/maps/place/Lilla+torg,+211+34+Malm%C3%B6/@55.6055209,12.9969178,
745m/data=!3m2!1e3!4b1!4m5!3m4!1s0x4653a3fdd60b159b:0xd6fb5c03e91307c2!8m2!3d55.6055179!
4d12.9991065](https://www.google.se/maps/place/Lilla+torg,+211+34+Malm%C3%B6/@55.6055209,12.9969178,745m/data=!3m2!1e3!4b1!4m5!3m4!1s0x4653a3fdd60b159b:0xd6fb5c03e91307c2!8m2!3d55.6055179!4d12.9991065) [Tillgänglig 2017-09-03]

47. Rörelsemönster Triangeln station. Illustration på kartbild från Google maps Illustration:

Kani Karem. Bildkälla: Google maps <https://www.google.se/maps/place/Station+Triangeln/@55.59321,12.9992822,745m/data=!3m2!1e3!4b1!4m5!3m4!1s0x4653a15088f4b403:0xe4e4bf4a14ecb10!8m2!3d55.593207!4d13.001471> [Tillgänglig 2017-09-03]

48. Vy utanför Alnarp. Foto: Kani Karem [2016-10-25]